

ଫୁଲପାତା

ମୁନ୍ଦରି

ବୈଜୁ ମହନ୍ତେ

କ୍ଷେତ୍ର ମସିମାନ ଦେଇବ କାଳାଚିହ୍ନ
ଭାବର ମୌଳି କ୍ଷେତ୍ରମହାନ୍ ।

ଫକରାର ଥୁଳପାକ

ফৰকৰাৰ থুন্পাক

প্ৰকাশক : যতীন্দ্ৰ নাথ মহন্ত
|| মহন্ত প্ৰকাশন ||
নতুন আমোলাপট্টি, নগাঁও (অসম)
দূৰভাষ - ৯৮০১৩৯৯৯৮৫

বেণু মহন্ত

ଫକବାର ଥୁନ୍‌ପାକ

ବେଳୁ ମହାନ୍ତ

॥ আলিবাট ॥

জ্যানগৰ, ছয়মাইল,

ডাকঃ খানাপারা, গুৱাহাটী— ৭৮১ ০২২-ৰ হৈ

ପ୍ରାଣୀ କୁମାର ମହନ୍ତର ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ

+ ୯୧ ୮୦୧୧୭୨୪୫୯୩

Email : pranjalkrmahanta@gmail.com

প্রথম সংকরণ : মে', ২০১৯। প্রচন্দ : মণিমুখি

মূল্য : ৩০.০০ টকা © লেখিকা

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above mentioned publisher of the book.

এই কিতাপখনি মোর পৰম আবাধ্য স্বামী
ঁহেমেন্দ্র নাথ মহন্ত দেৱৰ চৰণকমলত পৰম
ভক্তিৰে অৰ্পণ কৰিলোঁ।

—দুর্ভগীয়া দাসী ৰেণু

ମୋର ଦୁରାସାର

‘ଏଡାଲ ଦୁରବି ବନ ତାରୋ ଆଛେ ଏଟି ମନ’ ଏଯା ସ୍ଵନାମଧନ୍ୟ କବି ଗୀତିକାର ମୋର ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ନନ୍ଦି ଜୋରାଇ କେଶର ମହନ୍ତ ଦେରର ଲିଖନିର କଥାହେ । ମୋର ଏଟା ଅଭ୍ୟାସ ଆଛେ କଥା କୋରାର ମାଜତେ ଖାପ ଖୋରାକୈ ଫକରା କୈ ଦିଓଁ, ଆଜିକାଲି ଫକରା କି ବସ୍ତ୍ର ମାନୁହେ ବୁଝି ପାଇନେ ନେପାଇ ନାଜାନୋ । ଜନାସକଳେ ଇତିମଧ୍ୟେ ମେଲାନି ମାଗିଲେ, କୋନେ କବି ! କିନ୍ତୁ ମୋର ଦୁଗରାକୀମାନ ଭନୀ ଛାଁର ଦରେ ମୋର ଲଗତେ ଥାକେ । ତେଓଁଲୋକେ ଥାଏଁ କଯ ବାଇଦେଉ ଲିଖକଚୋନ । ମହି ମନୋଯୋଗ ନିଦିଓଁ । ଶେଷତ ଯେନିବା ଯିଥିନି ମନତ ଆଛେ ଆରୁ ମନତ ପରିଛେ ତାକେ କିତାପ ଆକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଲୋ । ଆରୁ ଅନୁବୋଧ କରା ଭନୀ ନିର୍ବପମା ଶର୍ମା, ଅମଲା ତାମୁଲୀ, ନିଲୀମା ବରକାକତୀ, ହିତମା ହାଜରିକା, ମମୀ ଗୋସ୍ଵାମୀ, ବଞ୍ଚୁ ଗୋସ୍ଵାମୀଙ୍କେ ମୋର ବଞ୍ଚମୂଲୀୟା ମରମ, କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିଛେ । ତେଓଁଲୋକର ଅନୁବୋଧ ବକ୍ଷା କବି ମହି ବର ଆନନ୍ଦ ପାଇଛେ । ତେଓଁଲୋକର ଦୀର୍ଘାୟୁ କାମନା କରିଲୋ । ଏଇ କିତାପଖନର ପାଞ୍ଚୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କବି ଦିଯାତ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ପ୍ରଣାମିକା ଅଧିକାରୀଙ୍କେ କରା ସହାୟର ବାବେ ମହି ଯଥେଷ୍ଟ ସକାହ ପାଲୋ । ତେଓଁର ସୁ-ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ କାମନା କରିଲୋ ।

ଲଗତେ ମୋର ଏହି କିତାପଖନି ଆଗର ପରା ଗୁରିଲୈକେ ସକଳୋ ଚୋରା-ଚିତା କରା ମୋର ନାତି ସମତୁଳ୍ୟ, ଭତ୍ତିଜା ପ୍ରାଞ୍ଚଲ କୁମାର ମହନ୍ତିଙ୍କେ ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଶିସ ଯାଚିଲୋ ଆରୁ ତେଓଁର ଭରିଯାତ ଦୀର୍ଘାୟୁ କାମନା କରିଲୋ ।

—ବେଣୁ ମହନ୍ତ

ফক্ষার খন্পাক

নাম তেওঁর মোহন শহিকীয়া। তেওঁ বাস করা গাঁওখনৰ নাম - বালিজুবি। কৃষি কর্মেৰে ভৰপূৰ শহিচৰে নদন-বদন। মোহন শহিকীয়াইয়ো ঘৰখন কৃষিৰেই ধূনীয়াকৈ চলাই আছে। আকালো নাই, ভঁৰালো নাই। সেয়ে হ'লৈও গাঁওখনত তেওঁৰ এটা সদ্নাম আছে। নামে-পাঠে সকলোতে আগভাগ লয় বুলি। পৰিয়াল বুলিবলৈ ৩ টি প্ৰাণী। তেওঁ, পত্নী আৰু জীয়ৰী তৰা। তৰায়ে তৰাই; কামে-বনে, কথাই-বতৰাই, দেখাই-শুনাই চকুত লগা। যেন চিত্ পথিলীহে। পুৱাই বাঢ়নীটাৰ লৈ তাই পদুলিৰ মুখলৈকে সাৰি আহিলগৈ। তাৰ পিছত গোহালিটোলৈ চাই দেখিলে— গৰুবোৰচোন উঠাই নাই! “এ যাঃ। বৌটিয়েই সাৰিব”— বুলি মনতে ঠিবাং কৰি তাই মাকক বিঞ্চিয়াই ক'লে— “অ’ বৌটি, গোহালিটো তোলৈকে থ'লোঁ দেই। মই গা ধুওঁগৈ।” মাকে শুনিলেনে নাই তাই গম নাপালে যদিও বাঢ়নীটাৰ বেৰতে আউজাই হৈ গা-ধুবলৈ গ'ল।

পানী দুবাল্টি তাই পুখুৰীৰপৰা আনি বাঁহেৰে ঘেৰা গা-ধোৱা ঘৰটোত সোমাল। আপোনমনে তাই চাবোন ঘঁহাত লাগিল। বহুত পৰৱ পিছতহে হঠাৎ তাইৰ বেৰখনলৈ চকু গ'ল— “যাঃ বাপ্পেকে, মই চোন কাপোৰেই নানিলো!” তাই আকৌ মাকক বিঞ্চিয়ালে— “অ’ বৌটি, মোৰ পিঞ্চা কাপোৰকেহটা লৈ আহচোন। মই আনিবলৈ পাহৰিলোঁ।”— এইবাবো তাই মাকৰ সঁহাৰি নাপালে। তাই মনতে ভাবিলে— ‘বৌটি ক'লৈ গ'ল? যাঃ, তিতাগাৰেই যাওঁগৈ গামোচাখন মেৰিয়াই। ইমান পুৱাতে কোননো আহিব?’ ভবামতেই তাই সেইদৰে গা-ধোৱা ঘৰৱ পৰা ওলাই দৌৰ মাৰি বৰঘৰলৈ আহোঁতেই দেখিলে বৰঘৰৰ পিবালিত বহি ফুকননী আইতা মাকৰ লগত কথাত মচগুল। তাই তেনে অৱস্থাৰে দৌৰি অহা দেখি ফুকননী আইতাই মাত দিলে— “অ’ কি হ’ল এইজনীৰ? বোলো ‘ধিনদাও বগৰীৰ পাত, বিহা নাইকিয়া গাত।’” মাকো অবাক। তেওঁ ক'লে— “কি হ’ল ঐ এইজনী?” কাৰো কথালৈ ঝঁক্ষেপ নকৰি তৰা ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল আৰু তাৰ পৰাই ক'লে— “অ’ বৌটি, অ’ আইতা, একো হোৱা নাই। গেৰেলাই কুঁহিয়াৰ খালে, যি হয় সেয়ে হ’ল বুজিছ।” শুনি দুয়ো মুখ টিপি

হাঁহিলে। ফুকননীয়ে ক'লে—“ব'বা ব'বা তৰাৰ মাক, এই ব্ৰহ্মপুৱাতে মই বহি
থাকিম বুলি তাই কেনেকৈ জানিবহে! ‘তাই হাতেৰেও কাজী, মুখেৰেও কাজী;
কথাৰেও যায় বামতাল বাজি।’ নহয় জানো”— বুলি আইতাই হাঁহিলে।
শহিকীয়ানীয়ে ক'লে—“হ'লেও বাইদেউ, বোলে ‘অভ্যাসৰ নৰ, কৰ্ণপথে কৰে
শৰ।’ সেইটো হ'লে সঁচা কথা দেই”— বুলি কথাষাৰ শেষ কৰি বাটলৈ চোৱাত
মোলোকাৰ পুতেক কদমক দেখি মাত লগালে—“অ’ কদম, ৰচোন ব।
একেবাৰেচোন অগ্ৰিশৰ্মা হৈ কোঁ-কোঁৰাই বাট বুলিছ। কি হ'ল?”

—“কি-নো আৰু হ'ব আইতা! ‘য'তে বাঘৰ ভয়, তাতে ৰাতি হয়।’
এতিয়াও সেইটোৱেই হ'ল। কেনেকৈ সহ্য কৰো আইতা? মোৰ লহ্পহ্লকৈ বাঢ়ি
অহা কঠিয়াড়ো তেনেই খুৰাই গৰু মেলি দি বুইছে। ময়ো দিছোঁ ঠিককৈ মধুৰ
কি হাত আছে, মেমেৰাৰ নাই নেকি?”

ফুকননী আইতাই মাত লগালে—“ব, ব কদম। ভদোৱে বেয়া কাম কৰিছে
সঁচা কথা। তই বারু নিজ চকুৰে দেখিছিলিনে?”

সি চকুপানী মচি ক'লে—“নাই দেখা আইতা।”

—“তেতিয়াহ'লে সিটো পঘা ছিঙিও যাব পাৰে! কিয় আন্দাজত বেয়া
কাম কৰ কচোন। ‘খং নামেই চণ্ডাল।’ হেৰ’ বুঢ়ালোকে নকয় জানো ‘শুন্দ্ৰ
ফিৰিঙ্গতিৰ পৰাহে খাণ্ডৰ দাহ হয়।’ তাকে কয় বোলে ‘কটাৰ পো কুটি, লোকলৈ
বুলি ছল পুতি, আপুনি মৰে ফুটি।’ সেইটো যাতে নহয়, মনত ৰাখিবি।” ইপিনে
শহিকীয়ানীৰ ফালে চাই ক'লে—“তৰাৰ মাক, ইয়াৰ সকলো কথা বিশ্বাস
নকৰিবা। ই ‘ঐঠাইত কাটিলে সাত ঠাইত গজা।’ বোলো ‘ইয়াতে মাৰিলো
টিপা, গড়গাঁও পালেগৈ শিপা।’ অ’ বাম-কৃষণ মই একেবাৰে নাজানো..”

তেনেতে তৰাই পিবালিচোতালতে ঠাইকণ হাত ফুৰাই লৈ চাহ অকণ দি
সেৱা এটা কৰিলে। তাকে দেখি ফুকননীয়ে পুনৰ ক'লে—‘মই নকেছিলোনে
তৰাৰ মাক, ‘টিক বলধা ওলাই মাটি, মাক ভালেই জীয়েক জাতি।’।

শহিকীয়ানীয়ে ক'লে—“ই মানকৈ নশলাগিব আই। শলাগোতে
শলাগোতে শলাগাঁঠি লাগিব আকো।”

—‘নহয় নহয় তৰাৰ মাক, তেনেকৈনো কিয় কোৱা, আমি মানুহ চিনি
পাওঁ। ব'বা দেও, চাহকণ ঠাণ্ডা হোৱাৰ আগতে খাই লওঁ। বোলে ‘যিহে লাগিছে
ভোকৰ গোট, ক'ব গোসাঁই সেৱা ক'ব ফেঁট’। ৰাতিপুৱাই ওলাই অহা নহয়,

ଶିତ୍ତଟୋ ଶୁକାଇ ଗୈଛେ ।”

— “ବ’ବ ବାଇଦେଉ, ମନତ ପରୋତେଇ କଥା ଏଟା ସୋଧୋଁ, ଏହି ବବାଘରର ଶିଯାଖନର କିବା ଥବର ପାଇନେ ? ହ’ବଗୈନେ ବାରୁ ?”

ଫୁକନନୀଯେ କ’ଲେ— “ହ’ବ ହ’ବ କିଯ ନହ’ବହେ ? ଲ’ବା-ଛୋରାଲୀର ଘର ଓଚବା-ଓଚବି, ସଦାୟ ଲଗ ପାଇୟେଇ ଥାକେ; କୋଣେ ବାଖିବହେ ? ବୋଲେ ‘ଲୋକକେ ଦେଖୁରାଇ କେଟେବାଇ ମାତିବା, ଭିତବି ନେବିବା ବେଥା’ ।

— “ହେବକ ବାଇଦେଉ, ଆମାକ ଦେଖୁରାବା ନାଲାଗେ । ଓଚବ-ଚୁବୁବୀଯା ତାହାଠରେ ସହାୟ ହ’ବ । ‘ଯାକ ଯିହେ ଶୁରାଇ; ସନ ଚୁବୁବୀର ଛୋରାଲୀ ଆନିବା ଲଫା ଚୁବ କବି ଖୁରାଇ’ । ବାଇଦେଉ, ମୋର ମନତ ଅନ୍ୟ ଏଟା କଥାହେ ଖେଳାଇଛେ । କଥାବୋର ଚୋନ ବୁଜିବଲୈକେ ଟାନ ।”

— “‘ଅ’ ସେଇଟୋ ନେକି ? ଏ ଲ’ବାଘରର ଲଗତ ଛୋରାଲୀଘରର ଏକେବାରେ ମିଳ ନାହିଁ; ଖାପ ଥାବ ଜାନୋ ? ମାନୁହେ କଯ ‘ସମାନେ ସମାନେ କବିବା କାଜ, ହାବିଲେ ଡିକିଲେ ନାହିଁ ଲାଜ’ ।”

— “ହୟ କିନ୍ତୁ, ‘ଧାନ ହ’ଲେ ବୈ ଯାବ; ପତାନ ହ’ଲେ ଉବି ଯାବ’ । ଏନେଯେଓ ‘ଛୋରାଲୀର ସ୍ଵଭାବ ପାନୀର ଦରେ ହ’ବ ଲାଗେ’ ବୁଲି ମାନୁହେ କଯ କାରଣ ପାନୀକ ଯି ପାତ୍ରତେ ଥଯ, ତାବେ ଆକାର ଲଯ ।”

— “କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ନୋରାବେ ବାଇଦେଉ, ପଡ଼ା-ଶୁନା ଆଦିତେ ସମୟ ଯାଇଚୋନ । ମାକବ ଜାନୋ ସହାୟ ହୟ ?”

— “କିନ୍ତୁ ଏଟା କଥା, ବରାବ ଜୀଯେକବ ସ୍ଵଭାବଟୋ ବବ ଭାଲ । ଈଶ୍ଵରେ ଭାଲ କବକ । ତାଇକ ‘ଗୋର ମାବି ଗଞ୍ଜାତହେ ପେଲାଲେ’ ବୁଝିଛା ! ଇମାନ କାଢା ଶାସନ ମାହିମାକଜନୀର । ମୋର କେତିଆବା ଦେଖିଲେଓ ବେଯା ଲାଗେ, ନକ୍ତ ଆରୁ କ’ରବାତ ‘ନଗରତ ଜଗବ ଲାଗିବ’ ବୁଲି । ‘ଯେତେକେ ଆଟେ, ତେତେକେ ଫାଟେ’, କାନ୍ଧନକେ ଚୋରାଚୋନ । ତାଇନୋ ବାର କି ଭାବି କି କାମ କବିଲେ ? କକାଯେକ ତୁକୁରାବ ଦୁଦିନ ହ’ବଲେ ନେପାଲେଇ; ନବୋଯେକଜନୀକ କମଖନ କବିଲେନେ ? ଭାବିଲେଇ ଆଚବିତ ଲାଗେ ।”

ଶିତ୍କୀଯାନୀଯେ କ’ଲେ— “ଏବା, ‘ଗଡ଼ଗାଁଓ, ଗଡ଼ଗାଁଓ, କଥା ଶୁନି ତଳ ଯାଓଁ’ ଦେଖାତଚୋନ ଗହିନେଇ, ଚେଲବେଲାଯୋ ନାଥାକେ ।”

— “ସେଇଟୋରେଇ କଥା । ‘ବହବହୀଯେ ପାତେ ଗାଁଓ, ନିବୋକାଯେ ଭାଙ୍ଗେ ଗାଁଓ’ । ବୁଜିଛା ତରାବ ମାକ, ବୋଲେ ‘ଯୋରବୋ ଯୋର ବିପରୀତ ଯୋର, ଏଟି କାଣକଟା ଆନଟି

চোৰ'। অ.. হেৰা তৰাৰ মাক বেলি বহুত হ'ল। বহুত কথা পাতিলোঁ। যাওঁ বুইছা। তোমালোকৰ শইকীয়াক দেখাই নাই, এই পুৱাতে ক'লৈনো গ'ল?"

— "পুৱাতে নহয় বাইদেউ, কালিয়েই; ভাগৱত পাঠলৈ বুলি। আজিহে আহিব।"

— "অ'হয় নেকি, যাওক যাওক, যাব লাগে, সৎসঙ্গ ল'ব লাগে। আমাৰহে একো নহ'ল, বুজিছা, মনৰ আশা মনতে থাকিল। এই মানুহজনৰ কাৰণেই আজিকালি এইবোৰ ভাবিবলৈকে বাদ দিলো। বোলে 'আই আই লেঙ্গনী, বাই বাই লেঙ্গনী; মই হ'লো মাজতে বহি অধিকাৰণী'... বুলি আপোনমনে কৈ কৈ ফুকনী আইতা গ'লগৈ। বাণুৱেও যেন সকাহ পালে। হাজাৰ হ'লেও বাতিপুৱাৰ সময়খিনি।

ইপিনে ভিতৰত তৰাৰ খণ্ডে মূৰৰ চুলি পাইছিলগৈ। পুনৰ 'বৌটি' বুলি মাতিবলৈ লওঁতেই মাক তাইব ওচৰ পালেগৈ। তৰাই মুখলৈ নাচাই বকিবলৈ ল'লে— "বাঃ বৌটি, সময়-অসময় নাই তোক কথা পাতিবলৈ পালে একো নালাগে নহয়; দেউতা আহিলে কি দিবি কচোন! সেই কথাটোকে সুধিবলৈকে অথনিৰে পৰা বৈ আছো। ইমান পৰে যে কথা পাতিলি; কিবা ভাল কথা পাতিলিনে কচোন। মাত্ৰ লোকৰ কথা। কাহিলয়ে তেওঁ মোৰ কথায়ে নক'ব তাৰ কি নিশ্চয়তা আছে? মাত্ৰ লোকৰ দোষ খুঁচৰা। দেউতা ঘৰলৈ আহি শুলে আৰু নুঠে কিষ্ট চাবি, গোটেই ৰাতি উজাগৰে থাকি ভাগৱত পাঠ কৰিছে তেওঁ।"— মাকে অতপৰে চাইহে আছিল।

— "আও, এই ছোৱালীজনীৰ মুখখন কিমান চলিছে চাচোন! একেৰাৰে পিহি পেলমা মাৰে, গম পোৱা নাই ৰ" বুলি মাটিৰ পৰা খৰি এডাল তুলি হাতত লৈ হাতেৰে ভঙ্গা শুনিয়েই তৰা একেলৰে পদুলি মূৰ পালেগৈ আৰু মাকৰ পৰা দূৰত বৈ ভেঙ্গুচালি কৰি ক'লে— "চা বৌটি চা, 'দেখিব নোৱাৰি কৰিবি কি, আগতে থাকিম পথালি দি'।" নিৰপায় হৈহাতৰ খৰিচলা পেলাই দি মাকে পদুলিলৈ চাওঁতেই দেখিলে দেউতাকক সাৱটি ধৰি তৰা ভিতৰলৈ সোমাই আহিছে।

— "কি দোষত ছোৱালীজনী মাৰিবলৈ খেদি ফুৰিছা তুমি?" শইকীয়াই সুধিলে।

— "ফুকনী আইতাক পুৱাতে পালে নহয়, আৰু কি লাগিছে। তাকে কওঁতেহে..." তৰাই কিছু ভয়ে ভয়ে মাকলৈ চাই ক'লে।

মাকে মুখ্য ভিতৰতে ভোঁভোৱালে—‘এই বাপেকটোৱেই লাই দি দি
ছোৱালীজনীক নষ্ট কৰিলে।’

—“কি হ'ল? ইমান পৰেচোন গাটোকে ধোৱা নাই।”—শইকীয়াই
ছোৱালীয়েকক উদ্দেশ্য কৰি ক'লে। শইকীয়ানী খৰধৰ কৰি বাঢ়নীটাৰ হাতত লৈ
গোহালিত সোমাল।

—“অ’ দেউতা, এইবাৰ আমাৰ গাঁৱৰ ভাওনাখন হোৱা-নোহোৱাৰ কিবা
খেলি-মেলি লাগিছে হেনো।” তৰাই সুধিলে।

—“তইনো ক'ত গম পালি?”

—“পদ্ম, ৰেৱতীহ'তে কৈছে। হয়নে দেউতা?”

—“এং বিশেষ একো নহয়। এনেয়ে বু বু বা বা ওলায়। ভাওনা হ'ব।
আজি সন্ধিয়া ফণী বৰা বাপৰ ঘৰত মেল আছে। তাতে সিন্ধান্ত হ'ব। যা, এতিয়া
চাহপানী এটোপ যতাগৈ আই, যা।”

গোলোকো মেললৈকে বুলি জাননী দিবলৈ ওলাই আহিছিল। ডেকাচামৰ
মাজত জাকত-জিলিকা ল'ৰা সি। বাটত সি শশীৰামক দেখিলে —“বাং ‘লিক্
লিক’কৈ বামুণটি, টিক্ টিক’কৈ লৰ; দিখৌ মুখত দেখি আহিছো, দিচাংমুখত
ঘৰ’।” গোলোকে খৰ খোজেৰে গৈ শশীৰ কাষ পালে। শশীৰামে গোলোক কাষ
পোৱা গমেই নাপালে। সি আপোনমনে বকি গৈছে —‘এইখিনিতে মাৰিলো
টিপা, গড়গাঁও পালেগৈ শিপা’—আও, এনেকৈ যদি আমাৰ গাঁৱৰ ল'ৰা-
ছোৱালীকেইটাই কথা এষাৰ মুকলিকৈ পাতিবই নোৱাৰো, কেনেকৈ হ'ব? আমি
কেইটাতো বাই-ভাই। এইয়া নিশ্চয় বিজয়ৰে কাম হ'ব। সিদিনা নামঘৰত মেলত
আৰু মুখখন দেখিয়ে বুজিছিলো, কিবা এটা ঘটং মটং কৰিব। ব ময়ো কম নহয়।
মই ‘লৰি যোৱা বাঘৰ আগদাঁত দেখা মানুহ’। ই বিজয়, ‘চৰাইটিহে সৰু, লয় হোলোং
গচ্ছত বাহ’। সিদিনা নোৱাৰাত পৰি সিও আমাৰ লগত উজান দিছিল। পিছত
আকো এই টাং বাং। বুড়াসকলৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হ'বলৈ ‘সীতা সয়ন্ধৰ’ পাত। ব ‘মাউখে
উটিলে গুড়ি পৰৱৰাবো যে মৰণ নাই’ আজি সি দেখিবও, বুজিবও।”

গোলোকে ইমান পৰ মনে মনে আহি থাকি মাত দিলে—“কি হ'ল অ’
শশীৰাম?” সি প্ৰথমে চক্ খাই উঠিল আৰু পাছত ডাং খাই উঠিল বকলা মেলিলে।
গোলোকে লৰালৰিকৈ তাক বখাই ক'লে—“ব ব, ইমান উতলা নহ'বি। আজি
গধুলি ফণী বৰা বৰদেউতাৰ ঘৰত বহা মেললৈ যাবি। তাতে হেস্ত-নেস্ত হ'ব।

সকলো কথা খোলা-খুলিকৈ আলোচনা হ'ব বুজিছ।”

— “হয় নেকি? বাক দে, যাম।” শশীরামে শলাগিলে আৰু দুয়ো দুফালে গুচি গল।

সন্ধিয়া ফণী বৰাব ঘৰত মেল বহিল। উল্লেখযোগ্য সকলো গোট খালে। ফণী বৰা গাঁওখনৰ আটাইতকৈ বয়োজেন্ট লোক। তেওঁৰ কথা গাঁওখনৰ সকলোৱে মানে। বোলে ‘দহো আঙুলিয়ে খায়, বুঢ়াই হেঁচুকিলোহে যায়’। আজিও তেনে এটা নিৰ্গয় ওলাব বুলি সকলোৱে আশা। নাটকখনৰ নিৰ্বাচনক লৈহে ডেকা-বুঢ়া দুয়োটা ফৈদৰ মতভেদ। বুঢ়াসকলে পাতে ‘সীতা সয়ন্ত্ৰ’ আৰু ডেকাচামে পাতে ‘দুঃশাসনৰ বক্তৃপান’। ফণী বৰাই ডেকাচামলৈ চাই সুধিলে—“কি হ'ল ল'বাহ্ত, তোমালোকে বোলে আপত্তি কৰিছাহঁক। যোৱাৰাৰ জানো এইখন নাটকে কৰি তোমালোকে প্ৰশংসা পোৱা নাছিলা? এইবাৰনো কি হ'ল?”

— “অন্য কথা নাই বৰদেউতা।” ডেকাহ্তৰ মাজৰ এজনে ক'লে। “আমি দামী দামী বয়েল সাজবোৰ পিঞ্চি চকীত বহি থাকিব নোখোজো। বৰদেউতা, আমি প্ৰৱেশ কৰিম, যুদ্ধ কৰিম, গাম, নাচিম। আমি এই গাঁৰৰ ল'বাহ্তনো কিহত কম? প্ৰয়োজনত আমিচোন আনক শিকাবও পাৰো। বৰদেউতা ‘আমি নিজেই শকত, কেলৈ লাগিছে পৰৰ ভকত’।

বৰাই উত্তৰ দিলে—“ল'বাহ্ত, মই তোমালোকৰ আগ্রহ দেখি বৰ সন্তোষ পাইছো। ঠিক আছে, তোমালোকৰ তেন্তে ‘দুঃশাসনৰ বক্তৃপান’তহে মন? বাদে আন কথাত আপত্তি নাই?”

— “নাই বৰদেউতা, নাই।” সকলোৱে একেমুখে ক'লে।

ফণী বৰাই বুঢ়া-মেথা সকলৰ ফালে চাওঁতেই এজনে কৈ উঠিল—“আমিও তাতেই মত দিলো। ল'বাহ্তক এৰি আমিনো কি কৰিম?” সকলোৱে আনন্দেৰে হয়ভৰ দিলে। বদনে ভীমৰ বচন মাতিলেই—‘ভীম ভীম নকৰিবি, ভীমৰ আগত, হাড়-মূৰ ভাঙি দিম গদাৰ কোবত’। ইপিনে অতুলে বিলাপ জুবিলে—“কৈক গৈলা, প্ৰাণ মোৰ, ভাই দুঃশাসন”, কোনোবাই আকৌ খোলৰ বাজনাই বজালে—“তই থাক মই যাওঁ, দিগিৰ দাও, দিগিৰ দাও।” সকলোৱে উলাহ-আনন্দ দেখি বৰাই ক'লে—“সকলোকে আনন্দিত দেখি বৰভাল পালো। কিন্তু আনন্দতে আকৌ উদ্গুলি নকৰিবি। নহ'লে ভাওনা ভাঙি দিম।”

— “নকৰো বৰদেউতা, আপুনি কেৱল আশীৰ্বাদ কৰিব।” সকলোৱে

ক'লে।

— “আশীর্বাদতো সদায়ে আছে বোপাহ্ত, এনেদৰে মিলিজুলি থাক।”

এইয়া বাবগণের নামঘৰ, বাবজন বৈষণবে বৰ কষ্ট কৰি এই নামঘৰভাগ প্রাপ্তিছিল। এতিয়া সকলোৱে সহায়-সহযোগিতা আৰু দান-বৰঙণিত ই ঠন ধৰি উঠিছে। প্ৰতিবছৰৰ দৰে এইবছৰো বুদ্ধ পূৰ্ণিমাত ভাওনা পতাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে। এয়া তাৰেই যো-জা।

নামঘৰতযে ভাওনাৰ আখৰা চলি আছে, মালিতা আইতাই আজিহে গম পালে। সেয়ে কানি-মুনি পৰত খৰ-ধৰকৈ আহি ভাওনাৰ আখৰা চাওঁ বুলি নামঘৰলৈ পোনাওতে বাটতে মদনক খুন্দা মাৰি দিলেহি। আকৌ ওলোটাই মদনকেহে বকিলে—“ধোঞ্জেলোকৰ গোট, আজিয়েই ফেনেকিলিহেঁতেন মোক।” মদনেও ডেকাহি মাৰি বুটীক ক'লে—‘ইং নেফেনেকোঁ খছৱাবান্দী, দুশ্বৰে বাখিব তোক।’

— “অ’ মোৰ সোণ, মোক তই খছৱা বান্দী বুলিছ? বুজিছ মাকে, মই হেনো বুটী; উজুটিতে লৈ যাম ডেকা তিনিকুৰি।”— বুলি কঁকাল ভাঙ্গি ভাঙ্গি নাচিও দেখুৱালে।

মদনে হাঁহি হাঁহি ক'লে—“পাকচোৱা, ইং একেবাৰে ‘কাষতে কলচী লৈ, যায় অ’ ৰচকী বাই’।”

মদনক গবা মাৰি ধৰি বুটীয়ে ক'লে—“বোপাই, আমাৰ নামঘৰত ভাওনা হ'ব বুলি শুনিছো। আখৰা চাবলৈহে আহিছিলো। আখৰা কেতিয়া হ'ব অ’।”

— “অ’ আইতা, আখৰা আৰু নহয়, শেষ হ'ল। পৰহিলৈ বুদ্ধ পূৰ্ণিমা নহয়! সেইদিনা ভাওনাহে হ'ব। ইচ্ছাৰাম, ব'ল আইতা, তোক মই অলপ আগবঢ়াই দিওঁ। কেনেবাকৈ পৰিব লাগিলে শেষ।”

— “এৰা বোপাই, ব'ল।”

আজি বুদ্ধ পূৰ্ণিমা। ভাওনাৰ দিন। নামঘৰত ল'ৰা-বুড়া, জীয়ৰী-বোৱাৰীৰে গিজ্ গিজাই আছে। বহিবলৈ ঠাই পাবও লাগে, ভাওনা চাবও লাগে আকৌ একেলগে বহিবও লাগে। আইতাহ্তলৈ চিন্তা নাই। আগত ঠাই বাখি হৈছে ল'ৰাহ্তে। পদ্মা, বেৰতী, সৰুমাই, ভাৰতী আৰু তৰা একেলগে বহিছে। পদ্মা থকাৰ গতটো অলপ বেলেগ যেন দেখি বেৰতীয়ে মাত লগালে।

— “কি হ'ল পদ্মা, তোৰচোন ‘বহো তাঁতৰ পাতত, চকু আলিবাটত’।”

পদ্ধাই ক'লে—“ৰ মই দেউতাকহে চাই আছো। তহ্ত কেইজনীৰ মাথোঁ
এটা কথাই, ‘গেলা বৰালীৰ মনে গোন্ধাই’ বুজিছ।”

— “কিবা থাকিলে ক'বি বুজিছ।” সৰমায়ে ক'লে—“আমাক নকেনো
কাক ক'বি? কিন্তু ‘কথাৰ নাভাঙ্গিবি থোৰ, আদখন তোৰ আদখন মোৰ’।”

— “থ আৰু হৈছে হৈছে।” ৰেৰতীয়ে সৰমাইক ক'লে—“তাইৰ হেনো
বিয়াৰ কথা ওলাইছে।”

সৰমায়ে তপৰাই মাত লগালে—“সেইটোনো কি কথা? কাহলৈ তোৰো
ওলাব। মোৰো ওলাব। কিন্তু সকলো মানি ল'বি নেকি? তই মই ‘দৰিব বান্দৰ
নেকি যে মন গ'লেই নচুৱাব’।” পদ্ধাইও লাহেকৈ ক'লে—“ৰ, তহ্তৰ লগত
মোৰ নিমিলে, তহ্তৰ ককায়েৰহ্ত আছে। মোৰতো কোনো নাই। তদুপৰি
দেউতাৰ গাটোও আজিকালি ভালে নাথাকে। মোৰ কেতিয়াৰা নিজকে বোজা
হোৱা যেনহে লাগে।”

— “তেনেহ'লে ‘মৌনং সন্মতি লক্ষণম্’।” তেনেহ'লে ঠেলি-হেঁচি বৃন্দা
সোমাই আহিল। “তহ্তে হ'বলা কথাৰ মহলাহে মাৰিছ। চাচোন, গায়ন-বায়ন
শেষ হ'ল। আৰিয়া ধৰিছে। সৌ অঞ্জিগড় সাজু কৰিছে। সকলোৱে একমুখে
ক'লে—“ইচ্ বাম, আমি মনেই কৰা নাছিলো।”

সকলোৱে কথা পতা এৰি ভাওনা চোৱাত মন দিলে। তাৰ মাজতে
সৰমায়ে সুধিলে—“ঞ্জ, সূত্ৰ কোন হৈছে জাননে?” বৃন্দাই ক'লে—“তই
হ'বলা নাজনই, কিয়, মথুৰা খুড়া আকো।”

— “অ’ বাম-কৃষণ। সেইটো এটা কথা হ'ব পাৰে নেকি?”

— “যা যা ‘গোন্ধাইছে গা, তেহেলেকে যা; উখহিছে পেটটো, মৃদংটোকে
বা’।”

সৰমায়ে ক'লে—“তেনেকৈ যে কৈছ, কাক দিব কচোন।”

বৃন্দাই মাত দিলে—“কিয়, মদন কাহিটিকে দিব পাৰিলেহেঁতেন। মদন
কাহিটিৰ কি নাই? কি নাজানে কচোন।”

এইবাৰ আটাইকেইজনীয়ে সমানে চিঞ্চৰিলে—“এ এইজনীৰ কথা
বেলেগ, একেবাৰে ‘ভেকুৰী তলত’।” চম্পাই চিঞ্চৰি উঠিল—“এই তহ্তে
ভাওনা চাবলৈ আহিছ নে চুপতি মাৰিবলৈ আহিছ।” আটায়ে চুপ হ'ল। ইফালে
বচন মতাই বচন মাতিছে, নচাই নাচিছে। মুঠতে ভাওনাখন ভাল হৈছে। গোবিন্দ

শৃঙ্খলা দৃঃশ্যাসন, বক্তৃপানৰ সময়ত সাবিত্ৰী খুড়ীয়ে ওৰণিখন দীঘলাই দিলৈ। আইতাহাঁতে জোৰ কৰি বাধা দিছিল। কিন্তু জোৰ কৰিলৈই হ'বনে, নিজৰ মানুহটো নাহয় জানো।

নিৰ্দিষ্ট সময়তেই ভাওনা শেষ হ'ল। আইতাহাঁতে ছোৱালীহাঁতক তেওঁলোকে দেখাকৈ একেঠাইতে বৈ থাকিবলৈ কৈছে। ছোৱালীজাক লগ হ'ল। কিন্তু ভাৰতীজনী চোন নাই। তাইৰ কাৰণেহে বেলি হৈছে। পদ্মাই সুধিলে—“ক'লৈ গ'ল অ' তাই?” ৰেৱতীয়ে ভেকাহি মাৰি ক'লৈ—“এইজনী, কিমাননো একেটা কথাকে সুধি আছ। মদন ককাইটিৰ ড্ৰেচ খোলোতে বেলি নালাগিব জানো।”

পদ্মা থৰ লাগিল। বুকুখন যেন খুন্দামাৰি ধৰিলে। মনতে ভাবিলে—‘আ’ বাজিব লাগিছিল টেমী কটাৰী, বাজিছে হাঁচতি।’ এতিয়াহে বুজিলোঁ—‘লোককে দেখুৱাই কেটোই মাতিবা, ভিতৰি নেৰিবা বেথা।’ মুখ ফুটাই তাই ৰেৱতীহাঁতক ক'লৈ—“আমাৰ বৈ থকাৰ দৰকাৰ নাই। ব'ল ব'ল, তাইক মদন কাইটিয়ে থ'বগৈ।” লাহে লাহে সিহঁত আইতাহাঁতৰ লগ লাগিলগৈ।

দুদিনৰ পিছত চাংকাকতী আইতাই মনত পেলালে, ফুকনৰ ঘৰৰ বিয়াখন পালেহিয়েই চোন। কেলেগুৰখন চাই মনতে গুণিলে—‘আজিচোন আহিনৰ ১০ দিন গ'লৈই। মাজত মাত্ৰ দুদিনহে আছে। আজি এপাক যাব লাগিব। আমি বয়সীয়া কেইগৰাকী লগ হৈ জোৰোণতে গৈ আহিম। হাতত কিবা এটা নিবও লাগিব। কি দিম! কোনে আনি দিব! যাঃ, পইচা কেইটামানকে দি দিম। কোলাই-বোকোচাই লৈ ডাঙৰ কৰা ছোৱালী নহয় জানো। এই মহিমাকে পঠিয়াই সকলোকে খবৰটো দিয়াম। আটায়ে লগ হৈ যাম।’

জোৰোণৰ দিনা কেউগৰাকী লগ হৈ লাহে লাহে খোজ ল'লৈ। বিয়াঘৰ পাই দেখিলে বভাতলী ধূনীয়াকৈ সজাই-পৰাই ৰাখিছে। জোৰোণ এতিয়াও পোৱাহিনাই। খালি চকীকেইখনমান দেখি আটাইকেইগৰাকী বহি পৰিল। গৃহস্থক লগ পোৱাই নাই। অলপ ভাগৰ ধৰিলত, কলিতানীয়ে ক'লৈ—“বাইদেউ, কিমান দিনৰ মূৰত বাক আমি এনেকৈ লগ হৈছো মনত পৰিছেনে?”

— “কি কৰিম, বোলে ‘লাজত নবও ভাৰ, জোলোঙাই ছিঙে কামিহাড়’। অকলে ওলাব নোৱাৰা হ'লো, কিন্তু মনতযে কিমান খোজকাটো, তাৰ সীমা-সংখ্যা নাই। গাঁওখনৰ খবৰবোৰ আজিকালি নাপাৱেই। তোমালোকে চাগৈ জানা অলপ-অচৰপ।”

দাসনীয়ে ক'লে— “বিন্দুর ঘৰতযে চোৰ সোমাল গম পায়নে? বহুত
বস্তু নিলে বুলি শুনিছো।”

সকলো আচৰিত হৈ পৰিল। সুধিলে— “অ’ কিয়, তাৰ্হাতৰ ঘৰতচোন
চৌৰিছ ঘন্টাই মানুহ গিজ্জিজাই থাকে। আগফালে সেইখন মন্ত্ৰ গেট।”

— “ই, থাকিলে কি হ’ব?” দাসনীয়ে ক'লে। ‘আগফালে মাৰো ডাং,
পিছফালে ধোপাং-পাং’। ‘আঁৰ বাৰীৰ দুটা বাঁহ, তাৰ বাৰীৰ দুটা ঢকুৱা পাত
দিহে পিছফালখন বেৰা। সেইফালেই সোমাল আকো। ‘আগফালে বৰ চুৰীয়া
ফেৰ, পিছফালে ঢকুৱাৰ বেৰ’।” পিছে তহঁতে কচোন— “ভগৱানে সিহঁতক
অঞ্জলো দিছেচোন।”

— “দিলে কি হ’ব? বোলে ‘আৰ ছিগা চুলি, তাৰ ছিগা চুলি, মাৰি যাওঁ
নেঘেৰি খোপা’। আমাৰ পাছফালৰ বাঁহ-কাঠযে কিমান নিছে, তাৰ লেখ-জোখ
নাই। কি জানে ‘নক’লে আয়ে চৰতে খায়, ক’লেও বোপায়ে ধৰি কিলায়।’”
আটাইকেইগৰাকী হাঁহি উঠিল। “আও, এইজনীৰ কথা শুনা।” তেনেতে ফুকননী
ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহি কেউগৰাকীকে দেখি এমুখ হাঁহিবে আলহ-উদৰ কৰি
আদৰি নিলে আৰু ভিতৰত চাহ-জলপান খুৱাই ৰভাতলীত বহুৱাই হৈ কৈ
গ’ল— “জোৰোণ নোচোৱাকৈ নাযাব দেই।”

— “নাই নাই, নাযাওঁ। আপুনি যাওক, কামত লাগকঁগৈ।”

তেনেতে কলিতানী বিয়াঘৰলৈ আহি এগৰাকীক সাৰট মাৰি ধৰিলেহি।
চাংকাকতী আইতাই ক'লে— “এইগৰাকীলৈ চোৱা, বোলো ‘তোমাৰে মৰমত
মৰো, খলিহা মাছৰ দুচহা খাই, মাজৰ চহা তোমালৈ এৰো।’” কলিতানীয়ে
চিএৰ মাৰি ক'লে— “ৰ’ব ৰ’ব, আহিমঁগৈ, পদুলিলৈ বোলে যাব লাগে,
জোৰোণ পাইছেহিয়েই।”

“অ’ যোৱা যোৱা আই”— কৈ আটাইকেইগৰাকী আকো নিজৰ কথাত
মন্ত্ৰ হ’ল।

জোৰোণ আহিল। কইনা উলিয়ালে। আইতাহঁতে বহি থকাৰ পৰাই
জোৰোণৰ বয়-বস্তু আৰু পৰিধান পৰ্ব চালে। তাৰপাছত জোৰোণ গ’ল।
কেউগৰাকী আইতাই হিয়া উবুৰিয়াই কইনাক আশীৰ্বাদ দিলে। তেনেতে
কলিতানীয়ে সুধিলে— “আইতা, আমাৰ কইনাক কেনে দেখিলে?”

— “ভাল লাগিছে আকো। বোলে ‘ওৰণিয়ে-বাৰণিয়ে দেখিবলৈ ভাল,

ওবণি গুচাই দিলে ওফোন্দা গাল'। আৰু এটা কথা, তাইতো ধূনীয়াই, মানুহে কথাতে কয় ‘গাভৰ কালত বান্দৰো সেন্দোৱা হয়’।

— “মনে মনে কওক আইতা, বায়েক ওচৰতে আছে, শুনিব।”

“আমি জানো বেয়া কৈছো।” চাংকাকতীয়নীয়ে ক'লে— “ভালটোহে কৈছো। অ' ব'বাচোন, দৰাটো দেখিছানে?”

— “অ' দেখিছো আইতা। একেবাৰে ‘পাতকটা দাৰৰ নিচিনা’, ওখ-পাখ।”

— “হ'ব হ'ব। পুৰুষবনো কি ভাল-বেয়া! ভোমোৱা জাতি।”

এনেদৰে কথা পাতি অলপ পৰ যোৱাৰ পিছত আইতাহ'ত কইনাৰ মাকক মাত লগাই যাবলৈ ওলাল। “ব'লক বাইদেউ, ‘বেলিয়ে আটে মানে, কঁচিয়ে কাটে মানে’।”

ফুকননীয়েও সুৰ মিলালে— “এৰা, ব'লা বহু বেলি হ'ল।”

কেউগৰাকী আহি থাকোতে বাটতে মোহনে পাই সুধিলে— “আচৰিত! আইতা, বৰমা, খুৰীদড়ে একেলগে! ক'ব পৰা? দেখিয়েই মোৰ ভাল লাগিছে।”

ফুকননীয়ে ক'লে— “বোপাই, ফুকনৰ ছোৱালীৰ জোৰোণ আছিল নহয়, আজি তাৰপৰাহে আহিছো। তয়ো তালৈকে যাব নেকি?”

— “মোক নাই মতা চোন আইতা। বোলে ‘ওচৰৰ আলহী নকৰে কাণ, নৰীয়াত পৰিলে চাবলৈ টান’।”

— “ব'চোন, বিয়া-বাৰুবোৰত খেলিমেলি হয়েই। তোক নাপাহৰে। কিয়নো পাহৰিব? বোলে ‘ওলায়ে দেখিবা যাক, শক্র নাভাবিবা তাক’।”

— “নহয় আইতা, আজি কিছুদিনৰ পৰা তেওঁলোকৰ ধৰণ-কৰণ অলপ সলনি হৈছে। তাতে এতিয়া ল'বাহ'ত অলপ গজগজীয়াও হ'ল নহয়। মানুহে কথাতে নকয় জানো ‘পৃথিৱী চাৰিওপিনে পৰা, ক'ত সাৰিবি নেণ্ডৰ খৰা’। বিপদে-আপদে আমিহে আগতে পাওঁ। বোলে আঁকৰিক ‘নকৰিবি হেলা, আঁকৰীয়েহে পায় বা-বৰষুণৰ বেলা’। কিয় আইতা, মোক মাতিব লাগে নেকি? মই নিজেই যাম, হয়নে নহয়?’”

— “হয়তো আকৌ, নিজেই যাবি।” সি গ'লগৈ।

দাসনীয়ে ক'লে— “বাঃ ই একেবাৰে ‘নাই বুলিলোও নেৰে, কুঁহিয়াৰ পেৰাদি পেৰে’। বাৰু ব'লক আইহ'ত, ইয়াৰ আৰু ‘আহক বাৰিষা কাটক পাত, বৈ যা ভিনিহি, খাই যা ভাত’।”

— “এৰা ব'লক।”

অলপ দূৰ আহি হাজৰিকানী আইতা থমকি বন্ধ। সকলোৱে তেওঁলৈ চালে, কি হ'ল।

— “ব'ব ব'ব আইসকল। ‘উভম কৰিলা হৰি নথায়ণ’। সকলোৱে চোৱা চুই কৰিলে। — “কি হ'ল?”

— “কি হ'ব আৰু আইসকল, বোলো ‘ওলট বিণী, পিঠিত কুঁজ’। মোৰ বেগটো তাতে বিযাঘৰতে ক'বৰাত এৰি হৈ আহিলা। কেনেকৈ ওভতো আকৌ।”

— “নালাগে আইতা।” কলিতানীয়ে ক'লে—“মই বেগেৰে গৈ চাই আহোগৈ আপোনালোক গৈ থাকক।”

— “বিচাৰি নাপালে হ'লে বৈ নাথাকিব।”

— “ঠিক আছে বাবু।” কলিতানী বেগেৰে বিয়া ধৰফালে খোজ ল'লে। ভঁৰালীয়ে ক'লে—“বিয়ে সবাহলৈ গ'লানে নঞ্জলা, কল নাপালা।”

সকলোৱে একেমুখে ক'লে—“অ’ ভাল হ'ল এতিয়াহে। বিয়াৰ জলপান খোৱাৰ পিছতনো কি থাকিল?”

— “তামোলৰ লগৰ বগা অকণ যে..?”

— “ডঃ ৰাম ‘ঘাইশাক মৰলীয়া’। নেপালে ভালহে হ'ল বুজিছে, সেয়া পালেতো খায়েই মূৰটো বেয়া লাগক, কিয় লাগে বাইদেউ ন?”

— “এৰাদেউ, ‘অভ্যাসৰ নৰ, কৰ্ণপথে কৰে শৰ’।”

— “অ’ আইতা, আমিচোন আপোনাৰ ঘৰেই গালোহি।”

— “নগাৰ চাং তলেই বাট, ক'ত সাৰিব।” চাংকাকতী আইতাই ক'লে—“ব'লক ব'লক, আটায়ে ভৰিকেইটা পোনাই লওকছি, বেলিও ভালেখিনি আছে।” আটাইকে চাংকাকতীয়নীয়ে ভিতৰলৈ লৈ গ়ল।

ইফালে-সিফালে চাই বৰুৱানীয়ে ক'লে—“বাইদেউ, আপোনাক কিন্তু লগ এটা লাগে দেই। ইমান ডাঙৰ ঘৰ-বাৰী। বাবাক ইয়ালৈকেনো আহিবলৈ নকয় কিয়?”

চাংকাকতীয়নীয়ে ক'লে—“এ ব'ব, বোলো ‘আদাক দেখি উঠিল গা, কেতুৰীয়ে বোলে মোকো খা'ৰ দৰেহে হৈছে। ল'বাই গুৱাহাটীতে ফ্লেট এটা কিনিলে। তাতে মিস্ত্ৰী লগাই আছে। তাৰোপৰি স্কুল, টিউচন এইবোৰ কৰি তাৰ

ঠাজাৰি ক'ত? মই এইখন ঘৰো এৰিব নোৱাৰো, তাতো একো কৰিব নোৱাৰো।
মানুৰ উপৰি ফোন। কি কৰিব? বোলে ‘বাঁহৰ এফাল, মানুহৰ একাল’। মানুহ
এজনী বিচাৰি আছে, পালেই লৈ আহিব। বোলে ‘ৰামলৈ চালেও মৰো, বালীলৈ
চালেও মৰো’ বুজিছ!”

গণ্যনীয়ে ক'লে— “মোৰটো শুনকচোন।”

— “অ' আপোনারো আছে নেকি? কওকচোন।”

— “ল'ৰা নাইকিয়াৰ ল'ৰা হ'ল, নাম থ'লো গোপাল; চাৰ খুজিলেও
মুখ নাই, হায় মোৰ কপাল’। পিছে ছোৱালী দুজনী লগত আছে। তাহাঁতক
উলিয়াই দিলে ঘৰ চাপিবি বুলিছো। পিছে সি থাকে দূৰৈত। আহে কেনেকৈ?
সংসাৰখনো তাৰ পাতিবলৈ আছে।”

— “মোৰ আকৌ এনেকুৰাহে”, শইকীয়ানীয়ে ক'লে— “মোৰ পো
লোকৰ ল'ৰা, ভাত দিওতেহে আই বোলা’। মাটি এটুকুৰা বেচিবলৈ দেউতাকক
খাটি আছে, তাৰো ফ্লেট এটা কিনাৰ মন দেই। দেউতাকেহে কি কৰে নাজানো।
বোৱাৰী একেবাৰে আ ঘৈণী, অ ঘৈণী হ'ল। ‘দুপৰীয়া বগালে চাঁ, তামোল
নেখাতিয়ে তামোল খালে, কঁৰাবিয়ে বোৱালে ৰাঁ’ হ'লেও এতিয়া মোৰ
নাতিটো আছে। সি বুজনো হৈছে। বিপদতনো সিহঁত কিয় নাহিব। তাৰ ভালেই
মোৰ ভাল। আমাৰ এটাই আশা, সকলোৰে ভাল হওক।”

দাসনীয়ে দুখেৰে ক'লে— “বাইদেউ মোৰ সমান দুখ আপোনালোকৰ
নহয়। মই গমেই নাপালো, সি ছোৱালী পলুৱাই আনিলে। পিছতহে আৰ তাৰ
মুখে গম পাই চপাই আনিলোঁ। এতিয়া এনেহে হৈছে ‘য়মে নাজানে একোটি
পো, কমাৰে নাজানে দুখীয়াৰ লো’। বোৱাৰীৰ ইয়ালৈ অহাৰ বৰ এটা মন নাই
বুলি উমান পাইছো। ল'ৰাৰ কথাও হেনো বৰকৈ নামানে। শুনিছো বোলে ‘মাতিব
নোৱাৰে খুনী, বুলিব নোৱাৰে খুনী, খুনীয়ে কথা কয় পদুলিলৈকে শুনি’। বৰ
কৰ্কশ মাত-কথা। মই মাজত সোমাবৰ মন কৰা নাই। ল'ৰাই নিজৰ পচন্দমতে
আনিছে, আহ বুলি মাতিবলৈও মন নাযায়। মানুহে কয় ‘ঘৰেপতি ঘৈণী,
খালেপতি যখিনী’।” কিছুপৰ কাৰো মুখত মাত নাই, তাৰপিছত সকলোৰে
নেদেখাজনৰ প্ৰতি হাতযোৰ কৰি ক'লে— “লখিমী হওক সকলোৰে বোৱাৰী।
আমি আৰু একো নিবিচাৰো।”

তেন্তে চাঁকাকতী আইতাই চাহ অকণ কৰি অনা দেখি শইকীয়ানীয়ে

থাপ মাৰি ধৰি ক'লে— ‘ইচ্ বাম বাইদেউ, আমি জানো বিয়া খাই অহা নাই? পেট ভৰাই খোৱাৰ পিছত চাহৰ প্ৰয়োজন নাই নহয়। থওক থওক, মই ভগাই দিম সকলোকে।’

— “এৰা আইসকল, ‘নগা নিৰ্মালি ল, বোলো হোৱাতে থ’। হাতে হাতেহে দিছোঁ দেই।”

— “একো নহয় আই, আমিহে। মাটিতে দিলেও জানো বেয়া পাম?”

সকলোৱে চাহ খাব ধৰিলে। চাহ খাই থাকোতে বৰানীয়ে ক'লে— সকলোৱে শুনিলে যেতিয়া মোৰটোও শুনক। মোৰ বোৱাৰীৰ কথা কিন্তু মানিবই লাগিব। একেবাৰে ওলোটা। নীতি-নিয়ম, কথা-বতৰা, সাজ-পোছাক মই নিবিচৰাটো একেবাৰেই নকৰে। কেতিয়াবা মই টিলাই দিলেও তাই কয় নহয় মা, আপুনি ভালপোৱাৰ দৰেই মইনো কিয় কৰিব নোৱাৰিম।”

— “মাছে গৰকা পাচলি খাবা, শাহুৰে গৰকা বোৱাৰী বাবা।” বৰুৱানীৰ কথা শেষ হওঁতেই দাসনীয়ে ক'লে— “হ'লেও সকলোৱে জানো সেইটো কৰে? নামানো বুলিয়েই নামানে। বোলে ‘যাক নোৱাৰিলে শিয়ালৰ শিক্ষে, তাক কি কৰিব ধূৰাৰ কিলে?’ আজিকালি ভাল আদৰ্শ দেখুওৱা পিত-মাতৃবো সন্তান বিপথে যায়, চাবচোন।”

কথা-বতৰা পাতি ভালেমান সময় পাৰ হোৱাৰ পিছত চাংকাকতীয়নীয়ে ক'লে— ‘ইমানবোৰ কথা আজি জানিলো, একেলগে এইকণ বহিলো বুলিহে। পিছে কথা এটা দেই। বোলে ‘কথাত কথা বাঢ়ে, খৰিকাত বাঢ়ে কাণ’ আজি আমি আটায়ে সুখ-দুখৰ বহুত কথা পাতিলো। এতিয়া কথা এটা উলিয়াব খোজো। আমাৰ গাঁৱৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ বিপথে যাব ধৰা যেন লাগে। আপোনালোকে মোতকৈ বেছিকৈহে জানে। ডাঙৰলৈ শ্ৰদ্ধা ভক্তি কৰি গৈছে যে, আমাৰ গাতো দোষ একেবাৰে নথকা নহয়। আমি নীতি-নিয়ম বাখিবলৈ যদি চিন্তা নকৰো সিহঁতে কি দেখিব কি শিকিব? আমিতো অচল হৈ যোৱা নাই। সেয়ে ভাবিছো বুজিছে ময়েই সকলোতকৈ ডাঙৰ। মই পাৰিলে বাকু আপোনালোকও কিবা এটা কৰিব নোৱাৰিবনে?”

সকলোৱে ক'লে— “পাৰিম পাৰিম। কওকচোন।”

— “তেতিয়াহ'লে আমি দুদিনমান পিচত সুবিধা বুজি লগ হওঁ আৰু আলোচনা কৰোচোন, কিজানি ‘কণাৰ ফৰ্মূটি লাগেই’। বুজিছা ‘আছে গৰু নাবায়

হাল, হোৱাতকৈ নোহোৱাই ভাল’। সেয়ে চাওচোন কামত লাগি। বুইছে আইসকল ‘মন কৰিলেই চন, বাকবি মাটিতে ধন’।”

সকলোৱে কোনোবা এটা দিনত লগ হোৱাৰ প্রতিশ্ৰূতিবে উঠিল।

ভোগৰাম তামুলী বৰ্তমান নামঘৰভাগৰ বৰমূৰীয়া হিচাপেই আছে। নামঘৰৰ ওচৰতে ঘৰ। ভাদ মাহৰ ওচৰ চাপিছে। তিথি কেইভাগৰ দান-বৰঙণিৰ আলোচনা কৰিবলৈ আজি নামঘৰৰ ৰাইজ গোট খাব। যোৱাবাৰ আকো কেইজনমান ওফাইদাং মানুহৰ কাৰণেই কথা-বাৰ্তাও আউল লাগিল। আজি সকলো মানুহ গোট খোৱাৰ পিছত কন্দপ্ৰ ভাগৰতীয়ে আৰন্ত কৰিলে—“ৰাইজ, যোৱাবাৰ আলোচনা আধাতে সামৰিবলগীয়া হোৱা বাবে আমি দুখ পোৱাই নহয়, লাজো পাইছো। আজি মই হাতযোৰ কৰি নিবেদন কৰো, যাতে যোৱাবাৰৰ দৰে নহয়। বোলে ‘মূৰ্খে মূৰ্খে তক কৰে বাঢ়ে মাথোঁ হাই; ভালে ভালে তক কৰে নিৰ্গয় ওলায়’।”

তেন্তে সৰকণক আহি থকা দেখি নগেনে ক'লৈ—“খুৰা, সৌটো সৰকণ আহিছেই।” সৰকণে মাত লগালে—“তেন্তে কি আজি নামঘৰত আটাইমখা মূৰ্খহে আছে নেকি?”

মুৰুলীয়ে ক'লৈ—“কিয় তেন্তেকৈ কৈছ? খুৰাই এটা দৃষ্টান্তহে দিছে। বুজিছ, ‘পৰিলেই কাঁহীখন বাজে, মাতিলেই দৰ্দখন লাগে’। এখন কাণেৰে শুনিবি, এখন কাণেৰে উলিয়াবি। যোৱাবাৰৰ কথা মনত পেলাচোন, পাহৰি নাযাবি। ‘ৰৌ-বৰালি জপিয়াই সাৰিব, পুঠি-খলিহণাহে জালত পৰিব’।”

“এৰা।”—বুঢ়াসকলোও কথাটো হয়-ভৰ দিলে।

আলোচনা শেষ হোৱাৰ পাছত সকলো ঘৰাঘৰি গ'লগৈ। কেইগৰাকীমান গাভৰ বোৱাৰীৰ সাহতে দুগৰাকীমান আইতা বহি থাকিল। ধনেশ্বৰী বুটীয়ে সুধিলে—“মদনৰ মাক, ধনবৰ সোণোৱাল নাহিলচোন মেললৈ। যোৱাবাৰৰ কথাকে ধৰি আছে নেকি?”

মদনৰ মাকে ক'লৈ—“হ'বও পাৰে। বোলে ‘গপত মৰিলে গজহস্তী, আঁজোৰত মৰিল ডোম, শ খাওতে শণ্ডণ মৰিল, ফঁপাই মৰিল গোম’। সেইজনে জানো নাও বুৰি তল পালেগৈও টিঙৰ পৰা নামে?’ খোজে-কাটলে, কথনে-মথনে মোৰ দেখোতেই মনে গোন্ধায়।”

—“আইতা ‘দেখোতেই চিল, পিঠিতহে কাঁইট’। এতিয়া কথা আৰু

বেলেগ হ'ল নহয়। আৰু এগৰাকী আনি সুমুৱালেহি।”

“অ’হয় নেকি।”— বৃন্দা খুৰীয়ে ক’লে— “সেইকাৰণেহে হ’বলা ‘উৰহৰ খং ভগা ঢাৰিত মাৰে’। তেনেহ’লে ‘পালেহি চ’ত, ধান বম ক’ত?’ ঘৰৰ চালত কাউৰী নপৰা হ’ল। আমাৰ এখেতে দোকান বন্ধ কৰি ঘৰলৈ আহোঁতে সদায় কাজিয়া শুনিহে আহে।”

“আমাৰেই ভাল।” সাবিত্ৰীয়ে ক’লে—

“এটিৰ পৈ লোদোৰ-পোদোৰ, দুটিৰ পৈ গাঁতৰ এন্দুৰ।

তিনিটিৰ পৈয়ে নাপায় ভাত, ঢাৰিটিৰ পৈ মূৰত হাত।”

উপস্থিত সকলোৱে হাঁহিত যেন নামঘৰ উৰিহে যাব। সকলোৱে আকৌ ক’বলৈ হাঁহি হাঁহি অনুৰোধ কৰিলে। মালতী আইতাই ধমক দি ক’লে— “ইস্ চোৱা। ধিনদাও বুলিবহে লাগে একেবাৰে থাপনাৰ ওচৰ পায়গৈ।”

বৃন্দাই ক’লে— “ধনবৰ বাতিপুৱাই হাল লৈ পথাৰ পায়গৈ। সৰুৰাণী নুঠেই। অমৃতা উঠি বাহীবন কৰি গা-পা ধুই জলপান লৈ পথাৰ পায়গৈ। ঘৰলৈ আহি আকৌ তাইহে কথা শুনে। তেওঁ বোলে ‘নাকতকৈ নহাত চ’ৰা’। শুনিছো বোলে ‘একেকাঠি শৰেৰে সাত হৰিণ মাৰিলো, লোকক নক’লো লাজে; ছমাহ খাপ দি নিগনি এটা মাৰিলোঁ, তাতে ধনঞ্জয় ঢোল বাজে’।”— সকলোৱে ফঁকৰাটো নুবুজিলেও হাঁহিলে।

গায়ননী আইতাই মাত লগালে— “মহীয়ে বহুদিনৰ পৰা নামঘৰত শৰাই এভাগ দিওঁ বুলিও দিব পৰা নাই। বুজিছেনে, এই ল’ৰাটো নোহোৱাৰ পৰা মাহ-প্ৰসাদহে নেলাগে, তামোল-পাণ এটাও যোগাই দিয়া মানুহ এটা নাই। মোৰ একেবাৰে হাত ছিঞ্জিল।”

“ও আই...।” মদনৰ মাকে ক’লে— “কিনো কয় বাইদেউ? আপোনাৰ কাষৰে নৰেনেচোন সদায়েই বজাৰলৈ গৈ তামোল-পাণ বেচিয়েই আছে। তাকে ক’বচোন।”

তৰালীয়ে থাপ মাৰি কথাৰ মাজতে ধৰিলে— “অ’ৰাম কৃষ্ণ। সেইখনো এখন মহাভাৰত। বুজিছেনে আইতা, বোলে ‘তোমাৰ বাৰীৰ বাঁহগাজ, তাৰে কৰিলো খৰিছা; তোমাতে সলাই ধানডোণ লওঁ, কথাটি মন কৰিছা’।”

— “কিনো ক’লা বুজাই কোৱা আই।” ধনেশ্বৰী আইতাই ক’লে— “এনেয়েও মই কাণেৰে কম শুনো।”

— “‘অ’ বিপিনৰ বাৰীখন কিমান ডাঙৰ দেখিছেই নহয়। ইমূৰ-সিমূৰ নেদেখি। মালেনে আধাৰাতিতে উঠি বিপিনৰ বাৰীৰ তামোল-পাণ, নেমু পাৰি আনে আৰু সেইবোৰ বজাৰলৈ নি বেচে। কোনে জানো বিপিনক এদিন লগাই দিলে কথাটো আনে বাম-পিটন দিলে ও। তাৰ আগদাঁত দুটাও সবি গ’ল মাৰৰ কোৰত।”

গায়ননী আইতাই ক’লৈ— “নালাগে দেও ‘এনেয়েও আছো খৰিৰ শাপত, তাতে আকৌ দিছা ধানৰ ভাপত’। এৰাদেও আমাৰ গাঁৱৰ নীতি-নিয়মবোৰ বৰ অধঃপতনে গৈছে। আমি ভাবিনো কি কৰিম? বোলে ‘ফট দিয়া বস্মুত্তী পাতালে লুকাওঁ’। ধৰ্ম-কৰ্ম বুলি কথা নাইকিয়া হ’ল গাঁওখনত। ‘জোৰ যাৰ, মুলুক তাৰ’।”

“অ’ আইতা”— ৰত্না খুৰীয়ে মাত দিলে— “ঘৰলৈ নায়াৰ নেকি? থাকিতো ভালেই লাগিছে, পিছে ‘ফটা কঢ়া তিতে মানে গালৈহে গধুৰ’।”

“নক’বা আৰু আই”— গায়ননীয়ে ক’লৈ— “উঠো আৰু। অ’ মদনৰ মাক, কালিলৈ আগবেলাতে মাখনীৰ তাৰ পৰা আহিম, ওলাব পাৰিবানে?”

“পাৰিম, ৰ’দ চোকা নৌহওঁতেই ওলাব।”— মদনৰ মাকে ক’লৈ।

“হ’ব হ’ব।” লাহে লাহে আটাইকেইগৰাকী উঠিল।

মাখনীৰ ঘৰ, মাখনীৰ বোৱাৰী ৰমলা নতুনকৈ বিয়া হৈ আহিছে। দোক মোকালিতে সাৰ পালে। কোনেও গম নোপোৱাকৈ দুৱাৰখন খুলি বাঢ়নি টাৰ লৈ পদুলিমুখ পালেগৈ আৰু সৰাত লাগিল। তেনেতে ওচৰবে তামুলী বৰমা আৰু বৰদেউতা অহা দেখি ওৰণীখন টানি কাষলৈ গ’ল।

“আই অ’ উঠিলানে?”— তামুলীয়নী সুধিলে।

—“অ’ বৰমা, উঠিলো।”

—“শাহৰেৰা উঠিলনে নাই?”

—“অ’ মা নাই উঠা।”

—“এৰা আই, ‘কৰোতা থাকিলে কৰে কোনে? মৰোতা থাকিলে মাৰে কোনে?’”— কৈ কৈ তেওঁলোক গ’লগৈ। ৰমলাই যেন নতুনকৈ বুজি পালে। কথাটো সঁচা। বোলো, ‘ন-তেন-অঁৰা, পুৰণি হ’লে ছ-অঁৰা’ মইনো অহা কেইদিন হ’ল? পদুলিমুখ সাৰিবলৈ লগালেই। সেই কাৰণেহে ককাই কৈছিল— অ’ ছেৱালী শুন, ‘ঢেকী স্বৰ্গলৈ গ’লেও ধান বানিবই লাগিব’। সঁচা কথা। যাঃ, মইতো ‘নাও নহয় বুৰি যাবলৈ’। বৌটিয়েও কৈছিল, আই অ’, ‘বাঁহৰ এফাল,

মানুহৰ একাল’। সেইবোৰ তেতিয়া নুবুজিলো। সকলোৱে যদি একাল হয় মোৰো একালেই হ’ব। তাইৰ মনটো ভাল লাগি গ’ল। চোতাল সাৰি পোনে পোনে তাই গা-ধূবলৈ গ’ল। গা-ধূই আহি পাকঘৰত সোমায়েই তাই মনটো অধিক ফৰকাল হ’ল। দুই গৰাকী জা, চাহ-ভাতত পূৰ্বাদমে লাগি গৈছে। স্কুল-অফিচৰ সময় হ’ব নহয়। ৰমলাক দেখিয়ে এজনী জাকে তাইক চাহ অকণ খাবলৈ দি পাচলি কুটাত লগাই দিলে।

তেনেতে বাহিৰত শুনা পালে জোনাকী পেহীৰ মাত। — “বৌ ‘ৰপেনো কি কৰিব, গুণেহে সংসাৰ তৰিব’। পিছে বৌ আপোনাক কোৱা নাই দেই। আপুনি জগত জননী, পতিত পাৱনী, স্বামী-পুত্ৰ-বোৱাৰীৰে ভৰপূৰ— সকলোৱে কয়।”

জোনাকী পেহীয়ে বাহিৰত মাখনীৰ লগত কথা পাতিছে। তেওঁ ক’লে— “জোনাকী, আশীৰ্বাদ কৰিবা আই, যেন সদায় এনেকৈয়ে দিন পাৰ হয়। লোকে কয় ‘মাউখে উটিলে গুৰি পৰৱাৰো মৰণ নাই’।” তেনেতে ৰমলাই লুচি-চাহ লৈ আহিল। দেখিয়েই জোনাকীয়ে ক’লে— “অ’ থোৱা থোৱা আই, মই আকো বৌৰ লগত সুখৰ-দুখৰ কথা পাতিম বুলিহে আহিছো। ৰাতিপুৱাতে আমনি কৰিলোহি, বেয়া নাপাবা।”

— “কিয় বেয়া পাম পেহী? আমাৰ মায়েও লগ পালে কেতিয়াবা সময়ৰ কথা পাহৰিয়েই যায়।” ৰমলাই কৈ আঁৰ চকুৰে শাহৰেকলৈ চালে।

— “বৌ আপুনি কিন্তু তিনিওজনী লখিমী বোৱাৰী পালে দেই, সকলোৱে মুখে মুখে। পিছে ফুৰিবলৈ পঠিয়াইছেনে নাই? নতুনতে ফুৰিলেহে ফুৰা। পিছলৈ আৰু নহয়।”

— “ৰ’বা জোনাকী। গৃহস্থই পঠিয়ালেহে যাব। মই নকওঁ, ল’বাহঁতেও নকয়। বোলে ‘ৰজাই ভাল দেখে যাক, হাতী-ঘোঁৰাও নালাগে তাক’। শিৰসাগৰলৈ যোৱা কথা এটা চলি আছে, যাব চাগৈ।”

— “বাবু হ’ব। ময়ো এতিয়া যাওঁগৈ। বোৱাৰীহাঁতৰ কামত আমনি নকৰো দিয়ক।” পদূলিলৈ চাই জোনাকী উৎসাহী হৈ কৈ উঠিল— “অ’ বৌ, এয়াচোন গায়ননী বাইদেউ আৰু মদনৰ মাক। ইচ্ছ বাম, ‘ও বিচাৰোতে চোন মৌকে পালোহি’। আহক আহক, ৰাতিপুৱাই যে! কিবা গহীন লেঠা যেন পাইছো।”— জোনাকীৰ কথাৰ উত্তৰত গায়ননীয়ে ক’লে— “নহয়, দুপৰীয়া ৰ’দটো বৰ টান

হয়। ওলাবকে নোরাবো। বারু, তুমি গা ধুলানে মাখনী?”

—“অ’ ধুলো বাইদেউ।”

— “তেন্তে ব’লা, চাংকাকতী বাইদেউৰ তাৰপৰা আহোগৈ।”

— “অ’ হয় নেকি? বারু তেন্তে আপুনি চাহ এটোক খায় মানে মই শুলাওগৈ। অ’ বমলা, এইফালে আহা, কোন আহিছে চোৱাহি। আৰু বাইদেউৰাহ্তকো কোৱা, চাহ অকণ কৰা।”— ভিতৰৰ পৰা “গৈছো মা” বুলি তিনিও মাত দিলে।

তেওঁলোক তিনিও চাংকাকতী আইতাৰ ঘৰৰফালে ওলাই গ’ল। পদূলিত এওঁতেই চাংকাকতী আইতাক দেখা পালে। আইতা আচৰিত হ’ল। —“অ’ আহক আহক, বৰ ভাল লাগিছে আপোনালোকক দেখা পাই। কিন্তু ইমান ব’দত যে কষ্ট কৰি আহিছে, সেইটোহে আচৰিত পাইছো।”

গায়ননীয়ে ক’লে—“সেইদিনা যে আমি কথাখিনি আলোচনা কৰিছিলো; সেই কথাৰ বাবেহে আকৌ লগ হোৱাৰ মনেৰে আহিলো। কেতিয়া সকলোকে পাম— তেনে কথা এটা চিন্তা কৰিব লাগিব।”

—“অ বৰ ভাল কৰিলে। কিন্তু দিন এটা ঠিক কৰিহে মানুহক খবৰ দিব পাৰিম। মাত্ৰ সকলোৰে সুবিধা হোৱা দিন এটা ভাবক। আটাই কেইগৰাকীয়ে দেওবাৰে চাৰিবজাত বৰুৱানী বাইদেউৰ ঘৰতে লগ হোৱাৰ কথা ঠিক কৰিলে।” চাংকাকতীয়নীয়ে ক’লে—“বৰুৱানী বাইদেউক ময়েই খবৰ দিম মহিমাক পঢ়িয়াই।”

মদনৰ মাকে ক’লে—“আমি বারু বাটত যাওঁতে যাকে লগ পাওঁ কৈ যাম। বৰ ভাল কথা হ’ব।” তেওঁলোক উঠিল।

অজয়া আৰু বিজয়া এইখন গাঁৱৰে বোৱাৰী। সকলোতে আগবণুৱা। বিপদে-আপদে আনক সহায় কৰে। দুয়ো পদূলিলৈ আহোতেই দুয়োৰে চকু পৰিল। বিজয়াই সুধিলে—“অজয়া, ক’ৰিবালৈ যোৱা?”

—“কি কয় বাইদেউ, ক’লৈ যাম? ‘পৃথিৰী চাৰিওপিনে পৰা; ক’ত সাৰিবি নেঞ্চৰ খৰা’।”

—“এৰা ‘চাপৰিলে মেঘ নেৰায়’।”

—“হঁ। ইহ্ত পাবৰ সময় হৈছে, সেয়ে বাছলৈহে চাইছো। ব’লা নহ’লে বাছ ৰোৱা ঠাইলৈকে যাওঁ।” তেওঁলোক দুয়ো বাছ ৰোৱা ঠাইলৈ ওলাই আহোতে

টালি-টোপোলাৰে সৈতে অৰুণাক আহি থকা দেখি বিজিয়াই সুধিলে—“অৰুণা, ক'লৈ যোৱানো? ঘৰলৈ?”

“নায়াওঁ বৌ।”—অৰুণাই কাষচাপি আহি চকুলো টুকি ক'লে—“নায়াওঁ বৌ, মোৰ দুখ কুলাই-পাচিয়ে নথৰা হৈছে। বোলে ‘নক'লেও নোৱাৰো ফটা মুখ, ক'লেও লাগে ভক্তৰ দোষ’। বাটৰ কচু গাত ঘঁহি এতিয়া মৰিছো।”

বিজয়াই ক'লে—“কি-নো কৈছা? তোমাৰ দৰে বিয়া হৈ অহা ছোৱালী আৰু নাই নেকি?”

—“নহয় অ’ বৌ। ঘৰৰ মানুহৰ সৎ উপদেশ নুশ্চিনিলো। ‘বৃত্তাৰ কথা নুশ্চিন ডেকা, টানত পৰি কিয় কেঁকা’।”

—“সেইটো হয়। হ'লেও কথাবোৰ ভাঙ্গি-পাতি কোৱা। আমি আছো নহয়।”

—“বুজিছে বৌ, ইমান শয়-শপত খুৱালো, কিন্তু মানুহটোৰ পদূলি শুঙ্গা স্বভাৱটো নগ'ল।”

—“ৰ'বা ৰ'বা, আমি অকল শৰতকে দোষ নিদিও নহয়। কাৰণ ‘ডোলতো পাক, মাৰিতো পাক’, আমি শুনিলেহে গম পাম।

মানুহে কয় ‘মৰে উৰলি পুঞ্জা
মৰে পদূলি শুঙ্গা
মৰে অলপ পানীৰ মাছ
মৰে নদী তীৰৰ ঘাঁহ’

শৰত আচলতে ইমান বেয়া নহয়। তুমি চাগে’ ছাঁটোকে বাঘটো দেখিছা’। মনৰ সন্দেহ বৰ বেয়া বস্তু, ভাবি চাবা। এতিয়া ঘৰলৈ উভতি যোৱা। সন্ধিয়া আমি তোমাৰ তালৈ যাম। ব'লা।”

সন্ধিয়াপৰত বিজয়া-অজয়া দুয়োকে নিজ ঘৰৰ চোতালত দেখা পাই শৰতে কৈ উঠিল—“অ’ আই, সন্ধিয়াৰ অতিথি সাক্ষাৎ দামোদৰ। কিন্তু শুশ্রষা কৰিবলৈ মোৰ মানুহজনীহে দুৱাৰ-ঘৰচোন খোলা। বোলো ‘ঘৰৰ ঘৈণী, ল'বাৰ মাক, তোমাক নামাতি মাতিম কাক’।”

বিজয়াই মুখতে ধৰিলে—“কথা ক'বলৈ আহিছা? আজলী ছোৱালীজনী পাই, দুখ দিছা। সৌজন্য অৰুণা।”

—“বুজিছে বৌ ‘লাভৰ ঘিট ঘিট মুধৰ ছালত, বাইটিৰ মেখেলা ভিনিহিৰ

কান্ত'। আপোনালোকেই বিচাৰ কৰকচোন, মই গাঁৱৰ ছোৱালী এজনীকো
মাতিব নোৱাৰিমনে? গাঁৱৰ কোনোবা এঘৰলৈও যাৰ নোৱাৰিমনে?"

কথা শুনি দুয়ো অৰূপক ধমক দিলে। — “অ' অৰূপ কথা সেইটোহে।
আমি এনে কথা শুনি বেয়া পাইছো।” এনেতে প্ৰমীলা আইতাই ল'ৰাটোক
নিচুকাই লৈ আহা দেখিলে।

— “নেকান্দ ল'ৰা পাবি, বাপেৰ গৈ কল ৰূপলৈ, ঠোক মেলিলে খাবি।”
বাপেকক দেখি কেঁচুৱাই বাপেকক ধৰিলেগৈ। প্ৰমীলা আইতাই দুয়োলৈ চাই
ধমক দিলে—“দুয়োটা কলৈ গৈছিলি ? ই ইমান কান্দিছে, দুৱাৰ খোলা দেখিহে
মই সোমাই গৈ তাক মোৰ তালৈ নি ৰাখিলোঁ। বুজিছ ‘তেজ ধুলে উটে, মঙ্গ
ধুলে নুটে।’ মনত ৰাখিবি।”

এইবাৰ বিজয়াই শৰতৰ ফালে চাই চকু টিপ এটি মাৰি ক'লৈ—“আমি
যাওঁ। বুজিছা শৰত, যমে নিলেও নিয়া, জোৱায়ে নিলেও নিয়া। জানি-বুজি
যি ভাল দেখা, সেইমতে চলিবা আৰু।”

“বৌ, মোকো তেনে বুলি ভাবিছানে?”— শৰতে ক'লৈ।

— “অ'টো, আমিও ‘একে গুৰু ঘৰৰহে দাস, কোৰ মাৰিলে গাতে পৰে’।”

শৰতে বিনয়েৰে আশ্বাস দিলে— আগলৈ অৰূপাৰ মনোভাবৰ প্ৰতি
মনোযোগ দিব।

তেনে সময়তে বাটোৰে যোৱা দাসনীয়ে বিজয়াহঁতক শৰতৰ চোতালত
দেখি মাত লগালে—“শুনিছাইক নে আইহঁত, ইয়াতে দেখিলোঁ যেতিয়া
তোমালোকৰ ঘৰলৈ আৰু নাযাওঁ। আহা দেওবাৰে বৰৱানী আইতাৰ ঘৰলৈ
আবেলি ৪ বজাত যাবা। বিশেষ কথা এটা আলোচনা কৰিম। অৰূপাকো নিবা।
অন্য কাৰোবাক পালেও কথাটো জনাবা দেই।”

বাৰু বাৰু বুলি শলাগি অজয়া-বিজয়া গুচি আহিল।

আজি দেওবাৰ। তিনিমান বজাতে ননী বাইটি বৰৱানী আইতাৰ ঘৰ
ওলালহি। আইসকল অহাৰ আগতে বাইটিয়ে খৰ-খেদাকৈ চকী, টেবুল, টুল,
পীৰা, মৃতা- য'ত যি আছে নিজেই বিচাৰি আমি পাৰি থ'লৈ। এই ঘৰখন ননী
বাইটিৰ মাকৰ ঘৰৰ দৰে। বহুদিনৰ পৰাই আহ-যাহ। একেখিনি কাম কৰিবলৈ
বিমলা খুৰীও উধাতু খাই অহাদি আহিছে। ননীক দেখা পায়েই দীঘলকৈ উশাহ
টানি ক'লৈ—“উস্ ননী, তোক দেখি বৰ ভাল লাগিছে। বওঁহে বওঁ, পুতলৰ

তলতে থওঁ' কাম নুটেহে নুটে।”

— “এং থক থক। ‘নাচিব নাজানে চোতালখন বেঁকা’।”

বিমলা খুরীক কৈ ননী তামোল কটাত ব্যস্ত হৈ পৰিল।

বিমলা খুরীয়ে ক'লে—“হেৰা, ‘ঘন ঘনকৈ কাটিছা গুৱা, তুমিনো আমাৰ কি হোৱা’।”

— “অ' কি হওঁ? আটাইতকৈ আপোন হওঁ আকো।”

— “দিয়া তেতিয়াহ'লে, খুজিছোঁ বাকু। ‘তামোল এখন দিয়া ভকত, চূণ-পাণ অকণ দিবা লগত। ধঁপাত অকণ দিবা পাছে, বাকী বস্তু আমাৰ আছে’।”

ননীয়ে ক'লে—“এইগৰাকী খুৰী পকিল দেই, সৰিবলৈহে বাকী। এথেত আহিল যেতিয়া, ফঁকৰা শুনি থাকিবা আৰু।

— “এৰা এতিয়া ‘যত দোষ নন্দ ঘোষ’ আমিহে হ'লোঁ।”

তেনেতে গৌৰী খুৰী কঁকালৰ খোচনা খুঁচি খুঁচি আহি ওলালহি। বৰুৱানী আইতাই ক'লে—“কি হ'ল গৌৰী? বাটত কোনোবাই বন্ধুহৰণ কৰিব খুজিছিল হ'বলা? চুঁচৰি আহিছোন!”

— “এ আইতা, নক'ব আৰু। মতা মানুহবোৰে একেবাৰে নুবুজে। তলাটো মাৰ নাখায়তে নাখায়, যুঁজি আছো। মানুহটোক ক'লো চাই দিয়কহিছোন। নাই গাটোকে নলৰালে। একেবাৰে ‘খাই অশলাগী আউনী পাণ, ওঁঠতো নথৰে বং’।” গায়ননীয়ে ক'লে—“বহ বহ। একো বেলি হোৱা নাই।”

— “এৰা আইতা, কেতিয়াবা খৎ উঠিলে কৈছো নহয় ‘এনেয়েও কানি, তেনেও কানি, ভালকৈ দিম শাকত পানী’।”

ননীয়ে তামোল কাটি অতাই চকী-মেজ ঠিক-ঠাক কৰি ক'লে—“আইতা, ‘তাতো নাহিলো খাই, ইয়াতো পাবলৈ নাই’।”

তাইৰ কথা শুনি শুৱনী খুৰীয়ে ক'লে—“এই লপলপীজনীৰ পৰা উপায় নাই। বোলে ‘ঐ লপলপীৰ বাটত ঘৰ, ওলাওঁতে সোমাওঁতে বাটত চৰ’ জাননে?”

ননীয়ে নিজৰ গালত নিজে চৰিয়াই ক'লে—“চৰাই মৰে বৈ, মানুহ মৰে কৈ। ননী তই এনেকৈয়ে মৰিবি।”

তেনেতে বৰুৱানী আইতাৰ বোৱাৰী বৃন্দাই চাহ-জলপান উলিয়ালে। ননীয়ে সহায় কৰি দিলে। সকলোৱে একেমুখে ক'লে—“অ' ৰাম কৃষ্ণ, ইমান যোগাৰ কিয় কৰিলা? ভাতকেইটা খাই ৰোৱাই নাই নহয়। তাতে আমাৰ বুঢ়া পেট।”

বৃন্দাই লাহেকে ক'লে— “বিশেষনো কি বৰমা, মোৰো যে ইমান ভাগ্য আজি বৰমা, খুৰী, বৌ, আইতা সকলোকে লগ পাইছোঁ। মায়েও সদায় আপোনালোকক লগ কৰোৱাৰ কথা কৈয়েই থাকে। মইহে সুযোগ উলিয়াব পৰা নাই। খাওকচোন, ঠাণ্ডা হ'ব।”

সৰু বাইটিয়ে ক'লে— “মই নাখাওঁ আইহঁত, তহঁতে খা। মই বড়ি এটা খাইহে আহিছোঁ।”

ননীয়ে আকৌ তপৰাই মাত দিলে— “দিলেও নাখাৰ তেঁতেলী, খুজিও নাপাবি বাকলি। খা খা।”

“সোনকালে খোৱা।”— চাংকাকতী আইতাই ক'লে— “তাৰপিছতহে আলোচনা কৰিম।”

“আমি আজি ইয়াত সকলো গোট খোৱাৰ কাৰণটো চাঁগে আটায়ে জনা নাই। জীয়বী-বোৱাৰীহঁত শুনাচোন, আমাৰ গাঁৱৰ কেইবাঘৰো মানুহৰ কেইবাটাও ঘটনা শুনি আমি দুখ পাইছোঁ। ইয়াত উপস্থিত থকা আইসকলেও যদি কিবা অযুগ্মত কথা গম পাইছা ক'বা। আমি সকলো কথা আলোচনা কৰিম।” তেনেতে অজয়া, বিজয়া, অৰুণা, বিনুহঁত সোমাই আহিল। সকলোৱে তেওঁলোকক আদৰিলে। তেনেতে বৰুৱানী আইতাই নিৰলাক দেখি সৰু সৰুকৈ ননীক ক'লে— “নিৰলাই যে ছোৱালী চাবলৈ যোৱাৰ কথা আছিল, নগ'ল নেকি বাৰু? তই নুসুধিবি, মই সুধিম।” সৰুকৈ ক'লেও কথাটি নিৰলাৰ কাণত পৰিল। তাই ক'লে— “সোধালৈ নৰওঁ আইতা, কওঁৱেই। সেইবোৰ বহুত কথা। ‘কঠিয়া দেখাতহে সৰু, ভাদতে পৰা’। এতিয়া তাহাঁতে ‘নাই বুলিলেও নেৰে, কুঁহিয়াৰ পেৰাদি পেৰে’। মোৰ বৰ মন নাই। এটা ল'ৰা। তাৰ বয়সেই বা হৈছে কিমান?” কথা শুনি বৰুৱানী আইতাই ক'লে— “এৰা চাবা ‘গোবৰৰ খৰাহীত পিতলৰ বাওঁ’ যেন নহয় যাতে তালৈ মন কৰিবা।”

—“এৰা, ‘জোৰ যাৰ মূলুক তাৰ’ হয় বুলিহে ভয় লাগিছে। কালিলৈ বাপেক যাব, ল'ৰা নাযায়। আপোনাৰ কথাখিনি মই ক'মগৈ। ‘সজালোঁ পৰালোঁ, নগাই নিয়ে বুলি; নগায়ো নিনিলে মাজ ডাঙৰ বুলি’।”

—“আজিকালি সেইটো দিন নাই। শুনিছোঁ বোলে ছোৱালী ধূনীয়া কৰা দোকান ওলাইছে বোলে।”

— “সেইটো হ'লেয়ে তেনেই ঠগন খাম। চিন্তাহে লাগিছে।”

— “‘অ’ নারায়ণৰ ল’বা ইন্দ্ৰ কথা জানানে?”

— “জানিবলৈ বাকী নে কিবা? তাইৰ লগত থাকোতেই ৰাইজে পাই উত্তম-মধ্যম দিলৈ। কেতিয়াৰা বোলে ৰাতিও ঘৰলৈ নাহে। পঢ়া-শুনা বাদ পৰিল।”

— “নহয় নহয়। এইবোৰ হৈছে টো। মানুহেও তিলকে তালটো কৰে। আমি খবৰ ল’বই লাগিব। ছোৱালীজনীৰ কি হ’ব। গ্ৰাহক নোলাবই নেকি?”

— “কিয় নোলাব? ‘যিয়ে দিচ্ছে ফুলৰ খোপা, তেঁৰেই দিব মুৰত খোপা’।”

— “এয়া হৈছে ‘উই চিৰিঙ্গৰ পাখি গজাৰ নিচিনা’ কথা। আমি পাখি গজোতেই ধৰিম। উৰিবলৈ নিদিওঁ। মটৰ চাইকেল পালে আৰু কি লাগে? মাটিত যেন ভৱিয়েই নথ’ব। সেই কাৰণেই কৈছো আমাৰ জীয়ৰী-বোৱাৰীখনিয়ে অলপ সজাগ হৈ তেওঁলোকক বিপথে যোৱাৰ পৰা ওভোতাই আনা। এতিয়া ‘টেমী-কটাৰী হৈ তোমাকহে বাজিব লাগিব, আমি হাঁচতিবোৰ সদায় লগত থাকিম’।”

তেনেতে ননীয়ে ক’লৈ— “আইতা, আমাৰ কাষৰীয়া গাঁৱৰ ভানুক চিনি পায় নহয়?”

বৰুৱানীয়ে ক’লৈ— “অ পাওঁ। কি হ’লনো?”

— “জীয়েকৰ বিয়াখন জোৰোণৰ দিনাখনেই ভাঙ্গিল নহয়। ল’বাটো বৰ উদংগ হেনো। বিয়াখন পাতি দিলে কিজানি গত লাগে, সেয়েহে পাতিব খুজিছিল বিয়া। কিন্তু ছোৱালীঘৰে গম পালে আৰু বিয়াখন ভাঙি দিলে।”

— “তেনেহ’লে ‘বেতনিত পৰিল ও, বসুদেৱায় নমঃ’। তেনেহ’লে তেনে এটা ল’বালৈ বিয়া দিনো কি শান্তি পালেহেঁতেন। ঈশ্বৰে যি কৰে ভাললৈকে কৰে।’ আমি ‘সন্ধিৰ বাঁহ বুদ্ধিৰে কাটিব লাগিব’ আৰু ননী শুন, এনেকুৱা কথাত তই আগভাগ লৈ নুফুৰিবি। ‘হলাগছ দেখিলে বাগী কুঠাৰ মৰা’ মানুহ বহুত আছে। তোৰ ছোৱালীও বিয়া দিবলৈ আছে নহয়। যাতে তোৰ একো বিপদ-আপদ নহয় চাবি।’^২

— “এই জাৰেই জাৰ নহয় আৰু জাৰ আছে। আইতা আমি কি কৰা উচিত আমাক বাট দেখুৱাই দিব।”

— “তোমালোকে গাঁৱত হোৱা ঘটনাবোৰৰ খবৰ-খাতি লৈ আমাক জনাবাহি। ঘৰ গৈ পালেগৈ এলাহ নকৰিবা আকৌ। অহা দেওবাৰে ৪ বজাত

‘পুনর আমি লগ হ’ম। কিবা ভাল কবিব পাৰিলে ভালেই লাগিব দিয়াচোন।’

কেইবাদিনো পাৰ হ’ল, অজয়াই ভাবিলে ‘বলে নোৱাৰা শিল’ এটাহে ভাঙিবলৈ ল’লোঁ নেকি! এনেকৈ থাকিলে নহ’ব। তাই বিজয়ালৈ ফোন লগালে।

— “বিজয়া, আমি কৰিম বোলা কামবোৰত চোন হাতেই দিয়া নাই। আজি কেইবাদিনো হ’ল। আজি মোৰ ইয়ালৈকে আহা। তৰু, মিনু, অৰূণা আৰু বাসন্তীকো লগত লৈ আহিবা। অ’ বিনু বাইদেউকো আনিবা, ভাল লাগিব। সাহস পাম।”

অজয়াই ক’লে—“পিছে ‘কটা যোৱা নাক, খাৰণী দি ঢাক’ হ’ব নেকি?”

—“প্ৰথমতেই তেনেকৈ নাভাবিবিচোন। দৰকাৰ হ’লে আমি অকণ ওলায়ো যাম। সাজু হৈ আহিবা দেই।” অজয়াই ফোন বাখিলে।

অলপ পাছতে আটাইকেইগৰাকী আহি ওলালহি। বিনুক দেখি অজয়াই মনত বৰ সাহস পালে। সিহঁতে প্ৰথমতে ভানু খুৰীৰ ঘৰলৈকে গ’ল। ভানুৰ বিষ্য মুখখন দেখি আটাইকেইগৰাকী দুখ লাগিলেও প্ৰকাশ নকৰিলে। ভানুৱে ক’লে—“বুজিছা বিজয়া, ‘লক্ষ্মী যিয়ে যায়, সিয়ে বাৰণ হয়’।”

— “তেনেকৈ নক’ব খুৰী। আমিও দুখ পাইছো। কিন্তু কেৰোণটোনো ক’ত জানোচোন বুলিহে আহিছো। আমি এতিয়া পৱনক লগ কৰিমগৈ। মৃণালিনীকো লগত লৈ যাওঁ খুৰী।” মাকে সন্মতি দিয়াত মৃণালিনী বিজয়াহঁতৰ লগত ওলাল। সিহঁতে অলপ দূৰ গৈয়ে পৱনক চাইকেলেৰে আহি থকা দেখি তাক বখাই নমালে। যি নামিল আৰু মৃণালিনীলৈ চাই ক’লে—“লোকৰ কথা শুনিয়েই বিয়াখন ভাঙিব লাগিছিল জানো?” লগে লগে বিনু গৰজি উঠিল—“পৱন, ‘লাও যিমানে বাঢ়ক পাতৰ তল’ বুলি নাভাবিবা। আমি নাৰী হ’লেও শক্তিহীন নহয়।”

— “নহয় খুৰী, মই এইকেইদিন মৃণালিনীৰ ঘৰলৈ যাবলৈ সাহস গোটাৰ পৰা নাই।

বিনুৱে ক’লে—“চাকৰি এটা কৰিছা, বিয়াখন পাতিবলৈ লৈ ল’ৰা-ধেমালি কিয় কৰিছা। কিয় সবৰে মনত দুখ দিলা? অহা দেওবাৰে বৰুৱানী আইতাৰ ঘৰত আমি ৪ বজাত গোট খাম। মাৰা-দেউতাৰাক লৈ তুমি যাবা আৰু সকলো কথা মুকলি-মুৰীয়াকৈ ক’বা।”

তেওঁলোক এৰা-এৰি হৈ আহিবৰ সময়ত বিনুৱে লক্ষ্য কৰিলে পৱনে

মৃগালিনীক কাষলৈ মাতি নি কিবা কৈছে। বিনুৰ ভাল লাগি গ'ল। ইয়াৰ পিছত আটাইকেইজনী নাৰায়ণ খুৰাৰ ঘৰত সোমাল। নাৰায়ণে সিহঁতক পদূলিতে পালে। তেওঁ ক'লে— “কি কৰিবা আই, ‘কপালৰ লিখন নহয় খণ্ডন’।” — “নহয় খুৰা, সকলো দোষ বিধাতাক দিলে কেনেকৈ হ'ব? আমাক ভুল নুবুজিব। আমি আজি একেলগে অহাৰ উদ্দেশ্যও সেয়াই। ইন্দ্ৰ আছেনে বাৰু? মাতকচোন খুৰা, আমি তাক লগ পাওঁ এবাৰ।”

ইন্দ্ৰ ওলাই আহিল। তাক দেখিয়েই বুজা গ'ল সি কিমান কষ্ট পাইছে। সি সেহাই সেহাই ক'লে— “আচলতে সিদিনা সন্ধিয়া হোৱা বাবে নিৰুক্ত বিক্ষা এখনত উঠাই দিবলৈ গৈছিলোঁ। নিৰুৰ লগত তেনেকৈ যোৱাটোৱেইয়ে ইমান দোষণীয় মই ভবাই নাছিলো। নীৰেণহাঁতে মোক অবাবতে বৰ কষ্ট পোৱাকৈ মাৰিলে আৰু সিহাঁতে মোৰ স্কুটাৰখনো জ্বলাই দিলে। সেইখন দেউতাই বৰ কষ্টেৰে মোৰ টিউশ্যন কেইটাৰ সুবিধা হ'ব বুলি কিনি দিছিল। এতিয়া মোৰ টিউশ্যনো বন্ধ হ'ল।” সি হুক হুকাই কান্দি দিলে।

বিজয়াই ক'লে— “তুমি দুখ নকৰিবা। ‘ৰামলৈ যি পাত, সুগ্ৰীৱলৈও সেই একে পাত।’ আজি তোমাৰ ক্ষেত্ৰত হৈছে, কাইলৈ আন কাৰোবাৰ ক্ষেত্ৰত হ'ব। দোষ কাৰ আমি উলিয়াম। ‘খাই কাৰ্শলা ডালত উঠিল, কাঁঠি চেলেকাৰ মৰণ মিলিল।’ ‘য'তে বাঘৰ ভয় ত'তে ৰাতি হয়’ জানো? তথাপিও ওলালোঁ যোতিয়া অলপ কষ্ট কৰি চাওঁ। আশীৰ্বাদ কৰিব খুৰা। অ’ আৰু এটা কথা, অহা দেওবাৰে বৰুৱানী আইতাৰ ঘৰতে আনি সকলোটি গোট খোৱাৰ কথা। খুৰা-খুৰীক লৈ ইন্দ্ৰ তুমি যাবা। আবেলি চাৰি বজাত। আমি নীৰেণৰ ঘৰত সোমাই তেওঁলোককো যাবলৈ ক'ম। ঘটনাটোৰ এটা উতিচ বিচাৰ লাগে। অনাহকতে গাঁওখনত অশান্তি কৰাৰ সাহস সি ক'ত পালে? প্ৰয়োজন হ'লে সি ক্ষতিপূৰণ দিব লাগিব। ‘লুইতেহে জানে বঠা কিমানলৈ বহে?’”

আটাইকেইগৰাকী আহিবলৈ যো-জা কৰোঁতেই দেখিলে বাটত মানুহৰ জুম এটা। এজনক আন এজনে মাৰিবলৈ খেদিছে। কথাটো কি? হলস্তুল, চিএৰ-বাখৰৰ মাজতে তাহাঁতৰ এজনীয়ে মানুহ এজনক সুধিলে— “কি হৈছে খুৰা? ঘটনা কি?”

— “ঘটনাৰ কথা কি ক'বা আইহাঁত? ‘এনেয়ে আছোঁ ঋষিৰ শাপত, তাতে আকৌ ধানৰ ভাপত’।”

— “অ’ এয়াচোন মাধৱী মাহী।”— বিজয়াই সুধিলে— “কি হৈছে মাহী?”

— “কিনো ক’বা? আমাৰ বাইজে মাছ ধৰিবলৈ যোৱা পুখুৰীটোৰ জেং জাৰুৰ আঁতৰাই চিনি নোপোৱা মানুহকেইজনে মাছ মাৰিব ধৰিছিলহি। কথাতে কয় বোলে ‘চোৰে নেৰে চোৰ পৰাকিতি, কুকুৰে নেৰে ছাঁই; যাৰ যি পৰাকিতি আছে, মৰিলে লগত যায়’।”

— “অঁতো খুৰী, ‘এঙ্গৰ ধুলে বগা হ’ব জানো?’ তেন্তে সৰুকণ ককাইক দেখি সুধিলে— “ককাইটি মাছ পালে জানো?”

— “এ, পালো পালো বুজিছা ‘জোলোড়াটিহে সৰু, চাউল ধৰে, চিৰা ধৰে আৰু ধৰে ডমৰা গৰু’।”

মাধৱী মাহীয়ে সুধিলে— “তোমালোক কেইজনী একেলগে আহিছায়ে? কিবা কাম আছে নেকি?— বিনুৰে থুলমূলকে কথাটো ক’লে।

মাধৱীয়ে ক’লে— “জানো পাই আমাৰ গাঁওখনত কি হ’বলৈ লৈছে। তোমালোকে হেমৱন্তী আইতাৰ কথা জানানে?”

— “নাজানো। কি হ’ল তেওঁৰ?”

— “অসুখীয়া হ’ল বুলি ঘৰৰ পৰা উলিয়াই দিলে। অসুখীয়া হ’ল বুলিয়েই তেন কৰা উচিত নে?”

— “তেনে কৰা অনুচিত। অসুখীয়া হ’ল বুলিয়েই উলিয়াব কিয়? আমি আজি নাযাওঁ। বেলি হ’ল। আকৌ আহিম। আপুনিও ওলাব মাধৱী মাহী।”

বিজয়াই ক’লে— “কাৰ কথা কৈছে বাইদেউ? নুবুজিলোঁ।”

বিনুৰে ক’লে— “কাৰ কথা ক’ম আৰু নিজৰ কথাই কৈছোঁ।

অলপ দূৰ গৈয়ে অজয়াই ক’লে— “এইখন প্ৰণিতাৰ ঘৰ। বিয়াতেই অহা। থিয়ে থিয়ে মাত এষাৰ লগাই যাওঁ।”

— “নীৰেণে আজিকালি কি কৰে বাক জানানে?”

— “আজিকালি সি ইয়াত নাথাকে নহয়, সৌখ্যন গাঁৱত দুটা ল’বা-ছোৱালী থকা মানুহ এজনী বিয়া পাতিলে বোলে। বুইছা ‘মুতৰ গোৰ্ক নোপোৰাই ধূপৰ গোৰ্ক পালে’।”— এই মানুহ বিলাকক কিনো ‘তপত ভাতৰ ধোঁৰাই খায়’। বুজিব নোৱাৰি। আন্দাৰহৈ আহিছে। বৰ নামঘৰত ডবাৰ মাত শুনি সকলোৱে লৰালৰি কৰিলে। বিনুৰে হাঁহি হাঁহি ক’লে— ‘বৰেকি নবৰে বৰ,

সেওঁতা ফালি ফালি মৰ’। আমি গোটেই জীৱনটোত সেওঁতা ফালিয়েই আছোঁ। আনক সন্তুষ্ট কৰিবলৈকে নহয় জানো? বুজিছা, আমি ক’ত লাগিব নালাগে কোৱাচোন। ‘নাখাওঁ তাইব হাতে ভাত, ঘুৰি ঘুৰি তাইতেহে হাত’। তথাপি পুৰুষসকল ওপৰত। — “এই আজলীজনীৰ খবৰ পোৱানে? মই অৱশ্যে খবৰ লোৱা নাই দেই।”

মাধৰী মাহীয়ে ক’লে— “নাই, আজিকালিচোন বাজলৈ নোলায়েই।”

বিনুৱে ক’লে— “কি-বা হ’ল? কিবা নগৰত জগৰ লাগিল নেকি?”

— “নহয়হে! বোলে ‘চাপি আহা চুমা খাওঁ, পেট ডাঙৰ ঢুকি নাপাও’।”

অজয়াই সুধিলে— “সেইটো কি আকৌ?”

বিজয়াই থেলা মাৰি দি ক’লে— “এইজনী, এই মাহতে ভাল হোৱাৰ সময় আকৌ অ’ কথা সেইটোহে।” বুলি হাঁহিলে। “ভালহে হ’ল ‘ককাইদেৱে পৰিত্রাণ পাব।”

“ৰ’বাহক”— অজয়া আৰু বিনুৱে ক’লে— “আমি ঘৰে ঘৰে সোমাম। আজিয়েই আমাৰ শেষ হোৱা নাই। আমি দুদিনমান ওলালেহে বছত কথা জানিম। স্কুলীয়া ল’ৰা-ছোৱালী অহাৰ পাছতেই আমি কেইদিনমান ওলাবই লাগিব। সকলোৱে হয়ভৰ দিলে। কোনোবা এজনক নামঘৰৰ আগত দেখি বিনুৱে তপৰাই মাতিলে— “ককাইদেউ আপুনি? নামঘৰৰ পৰা আহিল নেকি?” মানুহজনে নামাতিলে। কোন- সিহঁতেও ধৰিব নোৱাৰিলে। বিনুৱে তাগিদা দিলে— “মনে মনে গৈ থাকা। নহ’লে দেৰি হৈ যাব। সকলো ঘৰাঘৰি গ’ল।”

দুদিনমান ঘৰৱা লেঠাৰ বাবে ওলাবই পৰা নাই। বিনুৱে অজয়াক ফোন কৰিলে— “হেৰা, এনেকৈয়ে থাকিবা নে?”

অজয়াই ক’লে— “ৰ’ব বাইদেউ, কেঁচুৱাৰ জৰ। শাহৰো অসূখ। এখেতৰ চেন লেঠাই লেঠা। তুমিয়েই বিজয়াক লৈ ওলোৱা। নহ’লে গধুলি হয়েই নহয়। অজয়াই ফোন ৰাখিলে। বিনুৰ বৈ বৈ আমনি লাগিল। বিজয়াক দেখি ক’লে— ‘ইমান পৰেনো কি কৰাহে? গধুলি হ’বই। কেইঘৰনো সোমাম?’”

— “ৰ’ব বাইদেউ, ‘উলহৰ মাদুলী তলুহৰ বিয়া; পঁজীকটা মাৰিডাল উছৰ্গাত দিয়া’।”

— “ৰ’লা ব’লা। মৃণালিনী আৰু মাখনী মাহীকো পাৰিলে লৈ যাম।” তেওঁলোক ওলাই গ’ল। অলপ দূৰ গৈয়ে নিৰলাক দেখিলে। তায়ে মাতিলে—

“বাইদেউ, কোনফালে?”

— “এ যাওঁ এফালে। তুমি ক’ব পৰানো আহিলা?”

— “এ ব’ব। মনুৰ ঘৰত কন্দা-কটা একেবাৰে।”

— “অ’ কিহৰ বাবে?”— বিনুৱে সুধিলে।

— “সুন্দৰ মহাজনক চিনি পায়নে? তাক যিটো মানুহে পেটৰ ভাতমুষ্ঠি দিছিলে সেই মহাজন ল’বাটোকে মনুৱে হেনো আৰু দুটাৰে সৈতে লগলাগি ধৰি নিলে। পয়চাৰ বাবে মনুক ধৰিলে। বাকী দুটা মাৰিলে।” অজয়াই ক’লে— “তাৰ ‘সান্দহ খোৱা বালি তল পৰিল’। যিজনৰ অনুগ্ৰহতে ভাতমুষ্ঠি মিলিছিল, তাতে সিঙ্কি দিলেগৈ ‘ভেটিত তিতালাউ গজা’টোৱে, চোৱাচোন।”

— “কি তপত ভাতৰ ধোঁৱাই খাইছিল তাক, নাজানেনেকি যে ‘ওপৰলৈ থুৱালে নিজৰ গাতে পৰে’।” অজয়াই ক’লে— “ইয়াকে কয় ‘মাৰিলেও মৰে, মৰকামোৰ নেৰে’। ‘এশ গৰু মাৰিলে বাঘৰো মৰণ’। এতিয়া বাৰু ল’ৰা-ছোৱালী দুটা আৰু মানুহজনীৰ কি হ’ব? ‘যাৰ যহত শাখা-সেন্দুৰ, তাকে পাতে ভোকোৱা এন্দুৰ’।”

অজয়াই ক’লে— “সোমাই যাওঁ ব’লা।” বিজয়াই ক’লে— “সোমালে কি হ’ব? পুলিচৰ হাতৰ পৰাটো এৰুজাই আনিব নোৱাৰোঁ।”

— “সেইটো হয়। পিছে এনেহেন বিপদত মাতযাবো বৰ ডাঙৰ বস্তু, ব’লা।”

সিহঁত যাব ধৰোতেই গম পালে— সুন্দৰ মহাজনৰ ল’বাটোক উদ্বাৰ কৰি অনা হ’ল। খবৰটো সকলোৱে ভালপালে। — “শুনা, আহি পালেহিয়েই যেতিয়া আজিলৈ যাওঁক। অন্য এদিন যাম। ‘আজিলে ফল ভুঞ্জিবই লাগিব’। উপায় নাই দুখ কৰি কি লাভ?”— সি কাৰোবাৰ প্ৰৰোচনাত পৰিহে এনে কৰিছে। পুলিচৰ জেৰাত সৈ কাঢ়িব। ‘হাতৰ কুঠাৰ ভৰিত মৰাৰ ফল’ পাব। অন্য এদিন আহি আমি মাকজনীৰ ওচৰত বহিম ব’লা।”

তেওঁলোক আগবাটোতেই দেখিলে বিনুৰ স্কুলৰ ছাত্ৰ টুনীৰামক তামোল গচ্ছত বাঞ্ছি হৈছে। — “অ’ আই কি হ’ল কি! ওচৰৰ বাইজক কথাৰ গুৰি সোধোঁতে গম পালে সিঙ্কি খান্দোতেই চোৰ ধৰা পৰিল। সি লেবেজান হোৱাৰ ভাও দি আছে। এতিয়া বাইজে গৈ পুলিচক খবৰ দিবগৈ। বিনুহঁতে হাতযোৰ কৰি অনুৰোধ কৰিলে— ‘ইয়াক এৰি দিয়ক। ইমান সৰু ল’ৰা, তাৰ পঢ়া-শুনা নষ্ট নকৰিব। আমিয়েই ইয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিম। সৰু-বৰ সকলো কথা পুলিচক

জনাই গাঁওখনলৈ বদ্নাম এটা নানিব।”

বিজয়াহ্তৰ কোমল মনৰ উমানপাই টুনীৰামে কান্দি কান্দি ক'লে—“মোৰ একো দোষ নাই। সিহতে মোক গঁতটো খান্দি থাকিবলৈ কৈছিল। বহুপৰ হোৱাতো সিহত নাহিল। মোক ইমান মাৰিছে, হাত-ভৰি লৰাবকে পৰা নাই।”—ৰাইজৰ সন্মতিত বিনুৰে “উঠ উঠ” বুলি গাৰ ধূলি-বালি জোকাৰি হাতৰ বাঞ্ছোন খুলি, যাবলৈ দিলে। তাৰ পিছত সেই ঠাইত থকা গোলোক ককাইটিক সুধিলে—“বাকী দুটা কোন চিনি পায়নে?” তেওঁ ‘পাওঁ’ বুলি কৈ সিহতৰ পৰিচয় দিলে।

—“আমি লৰালৰি হ'লেও সোমাই যামেই। অহা দেওবাৰে চাৰি বজাত বৰুৱানী আইতাৰ ঘৰত আমি আটাইকে গোট খুৰাম। আমি আমাৰ গাঁওখনত এনে খুঁট-খাট অশান্তি হৈ থাকিবলৈ এৰি নিদিওঁ। আপোনালোক যাব দেই। ‘পাপকহে ঘৃণা কৰে, পাপীক নহয়’। হয়নে নহয়?”

বিনুৰে ক'লে—“দুঘৰতে গধূলি হ'ল। তেনে ঘৰত গৈনাচনী দেও উঠিব।”

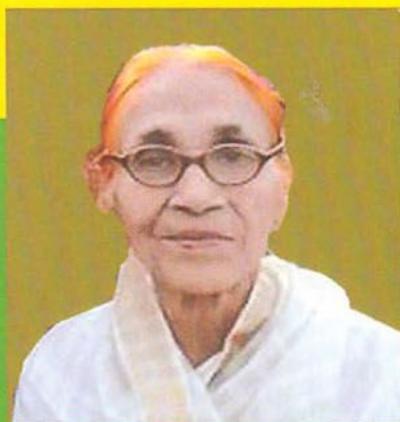
—“সেইবোৰ হৈ যাব, ‘নাখাওঁ নাখাওঁ বুলি জিকা দিবা ভাতত, তপাতপ খাই দিব এটিও নেৰিবা পাতত’।”

কানিমুনি সময় হ'ল। খৰ-ধৰকৈ আটায়ে নিজ ঘৰ বুলি খোজ ল'লে। সন্মুখৰ পৰা অহা এজনক উমানতে মাতিলে—“খুৰা নামঘৰলৈ আহিছিল নেকি?”

—“অ’ বিনু নেকি? মই আঙ্কাৰ হোৱা দেখি তোকে আগবঢ়াই নিব আহিলোঁ।” বাকীসোপাই খুক-খুকাই হাঁহি ক'লে—“জালকে বুলিলোঁ জকাই, আঙ্কাৰে মুন্দাৰে চিনিব নোৱাৰি, মতাটোক বুলিলোঁ ককাই।”

বিমলে ক'লে—“বুজিছা বিনু ‘সাঁতোৰ সাঁতোৰ, বাহুত বল থাকে মানে। সাতুৰিব নোৱাৰিলে যা ৰসাতলে’।” বিনুৰে শলাগিলে। দুয়ো ঘৰ পালে। নঙ্গলা খুলিব লৈ বিনুৰে সুধিলে—“এইবোৰ কামত লাগি আমি যদি কথা শুনিবলগীয়া হয়।”

বিমলে সাহস দি ক'লে—“তোমালোকে কি বেয়া কাম কৰিবলৈ ওলাইছা নেকি? গাঁওখনৰ ভালৰ বাবেহে। পাৰিলে লগ-সহযোগ কৰক। নোৱাৰিলে ‘চুঙা চাই সোপা’ দিবা, আৰু কি?” বিনুৰ মনটো আনন্দত ভৰি গ'ল। মনতে ঠিবাং কৰিলে—“কাইলৈ অলপ সোনকালে ওলাই অলপ বেছিকে ঘুৰিম। এলাহ নকৰোঁ। নহ'লে ‘ফাল চাঁচো মানে মাহৰ বতৰ যাবগৈ’।”

ଲେଖିକା ବେଣୁ ମହନ୍ତ

ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମିଶ୍ରଦେର ମହନ୍ତର ଦୁହିତା ତଥା ଏଠି ବରେଣ୍ୟ
ସାଂକ୍ଷତିକ ପରିୟାଳ ନଗ୍ନୀରବ ଜାଜରିବ ଆମତଳା ଗଜଳା ସତ୍ରର
ସତ୍ରାଧିକାର ଶିଳ୍ପୀ ହବେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହନ୍ତର ବୋରାବୀ ବେଣୁ ମହନ୍ତର
ପ୍ରକାଶିତ ଆନ ଦୁଖନ ଗ୍ରହ୍ୟ :

ସୁରବ ଆଁଜଲି (୨୦୧୯) ଆବ୍ସ ସୁରବ ଆଁଜଲି (୨୦୧୯) ।

ଦାମ : ୩୦.୦୦ ଟଙ୍କା